

JAK PRACOVAT S DĚTMI V HODINĚ DĚJEPISU

Kolektiv autorů

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Publikace byla vytvořena v rámci projektu Historie jinak, CZ.1.07/1.3.12/04.0028, podpořeného z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Autoři: Doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D., Mgr. Jitka Kohoutová, Mgr. Lukáš Blažek, Mgr. Roman Anýž.

© Boii o. s., 2012

www.boii.cz

**JAK PRACOVAT S DĚTMI
V HODINĚ
DĚJEPISU**

Kolektiv autorů

Obsah

Proč učit v základních školách dějiny pravěku?	7
Jak efektivně o pravěku učit?	7
Vážení učitelé, milí kolegové	9
Metodické a pracovní listy	6
Keltové a mladší doba železná – každodennost Keltů (Metodický list – 1. stupeň)	13
Keltové a mladší doba železná – každodennost Keltů (Pracovní list – 1. stupeň)	16
Keltové a mladší doba železná – svět Keltů (Metodický list – 2. stupeň)	17
Keltové a mladší doba železná – svět Keltů (Pracovní list – 2. stupeň)	21
Keltové a mladší doba železná – poznáváme keltskou společnost (Metodický list – střední školy)	23
Keltové a mladší doba železná – poznáváme keltskou společnost (Pracovní list – střední školy)	32
Praktické návody	42
Na chvíli archeologem – tematická hra	43
Výroba mazanice na stavbu pece	44
Stavba dvoukomorové pece pro výpal keramiky	45
Výroba válečkové keramiky	48
Výroba vytlačované keramiky	49
Práce s cínem	50
Výroba pícky	50
Tavba cínu a výroba mincí	51
Výroba opukových forem	52
Výroba koženého měchu	54
Křesání ohně	55
Keltská kuchyně	56
Možnosti mletí obilí	58
Recept na keltské placky	58
Stavba pece na chleba	59
Stavba pece	59
Recept na chleba	61
Barvení vlny	62
Barvení pomocí rostlin	63
Jak vyrobit karetku	64
Karetkování	65
Výroba karetek	65
Plstění na mokro	68
Výroba plstěné kuličky	68
Výroba plstěné dečky	68
Plstění suchou jehlou	69
Tkaní na hřebenovém stávku	72
Výroba stávku	72
Příprava ke tkaní	72
Tkaní	73
Boii o. s. a jeho aktivity	76

Vážení učitelé, vážení čtenáři,

dostává se Vám do rukou publikace „Jak pracovat s dětmi v hodině dějepisu“, kterou pro Vás připravilo občanské sdružení Boii o. s. Publikace byla vytvořena v rámci projektu „Historie jinak“ zaměřeného na zkvalitnění výuky na základních a středních školách, a to zejména výuky dějepisu a dále navazujících předmětů v rámci mezipředmětových vazeb. Na její tvorbě se podílel autorský tým složený z řady odborníků – archeologů, pedagogů, řemeslníků i členů sdružení.

Hlavním cílem naší práce a celého projektu bylo poskytnout pedagogům dostatek teoretických podkladů i praktických návodů, rad a zkušeností k tomu, aby mohli dále rozvíjet vyučování a co možná nejvíce zapojovat do školní výuky názorné ukázky a řemeslné aktivity. Ty žákům napomohou lépe si osvojit učivo a zejména jim umožní probírané látky porozumět prostřednictvím vlastní zkušenosti a prožitku.

Řemeslné aktivity, které jsou zde prezentovány, však mají mnoho dalších přesahů a přínosů, a právě proto je k zařazení do školní výuky doporučujeme. Žáci mají možnost pochopit souvislosti jednotlivých jevů, sami je nalézají, učí se dovozování závěrů a tvorbě vlastních úsudků. Při vhodném pedagogickém postupu lze propojovat znalosti z různých předmětů, spojovat probraná témata do větších celků, a tak ukazovat žákům celkový obraz světa. V neposlední řadě Vám tyto aktivity dávají prostor k rozvíjení osobnostních kvalit žáků, podporují schopnosti kooperace a komunikační dovednosti. Výrazným způsobem také posilují manuální zručnost, jemnou i hrubou motoriku. Právě proto jsou tyto aktivity vhodné jako prostředek nejen k výuce o pravěku.

Naším cílem je přinést Vám inspiraci a náměty, které mají ve školním vyučování široké využití, ať už při výuce dalších historických období (středověk ale také průmyslová revoluce a novověk) nebo také v zeměpisu, v chemii či v environmentálním vyučování.

Klíčovým momentem každého vzdělávání je odlišení prosté hry, zábavy od interaktivní didaktické metody, která má jasně stanovené pedagogické cíle. Věříme, že aktivity a náměty, shromážděné v této publikaci, Vám umožní zkvalitnit školní výuku a stanou se pro Vás prostředkem k tomu, jak žákům potřebné znalosti zprostředkovat co možná nejlepším způsobem.

Boii o. s.

Proč učit v základních školách dějiny pravěku?

Odpověď se zdá být jednoduchá. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání¹ (dále jen RVP ZV), který je závazným standardem pro všechny základní školy v zemi, jsou uvedeny tři očekávané výstupy týkající se dějin pravěku: Žák by měl být schopen charakterizovat život pravěkých sběračů a lovců, jejich materiální a duchovní kulturu, dále objasnit význam zemědělství, dobytkářství a zpracování kovů pro lidskou společnost a nakonec uvést příklady archeologických kultur na našem území. Tyto vědomosti a dovednosti by si ze základní školy měli odnést všichni žáci. Dějinám pravěku se tak nelze ve výuce vyhnout. Na druhé straně tři očekávané výstupy z celkového počtu třiceti sedmi dějepisných, spolu s tvrzením, že důraz má být kladen především na dějiny 19. a 20. století², zdá se, neposkytuje výuce dějin pravěku v základních školách mnoho prostoru. Teprve pozornějším studiem RVP ZV lze objevit další zajímavé možnosti, jak využít dějiny pravěku pro získávání a rozvoj žákovských kompetencí. Věnování se nejdelšímu období lidských dějin se tak nemusí omezit na několik málo podzimních vyučovacích hodin v šesté třídě a studijním materiálem nemusí být pouze učebnice dějepisu.

Dějiny pravěku nabízejí učitelům a jejich žákům mnohem více. Jsou ideálním studijním podkladem pro činnostní učení, objevné učení, umožňují kladení otázek a tvoření hypotéz, které pomáhá rozvíjet kreativitu žáků, vybízejí k rukodělným činnostem a lze je tedy využít pro trénování zručnosti, pochopení základních vlastností výrobních materiálů. Hmotná kultura pravěku může být skvělou inspirací pro rozvoj estetického cítění a může pomoci k pochopení místa umění a kultury v životě lidí. Neexistence (resp. omezený počet) písemných pramenů k dějinám pravěku je ideálním stavem pro vytváření schopnosti využívat jako zdroj informací různé, tedy neverbální zdroje. Studium lidského osídlení krajiny a jejího využívání v pravěku umožňuje naplňovat mnohé environmentální cíle vzdělávání. Umožňuje blíže poznat místní a regionální zvláštnosti vztahu lidí a krajiny v minulosti a může tak vést k vytváření pozitivního vztahu k životnímu prostředí. Všechny tyto možnosti jsou rovněž obsaženy v RVP ZV, ať už v cílech a charakteristikách vzdělávacích oblastí, v konkrétních očekávaných výstupech jednotlivých vzdělávacích oborů nebo v klíčových kompetencích, které mají žáci v základní škole získat. Učitelé tedy mají zcela legitimní možnost využít dějiny pravěku pro školní výuku v mnoha směrech.

Jak efektivně o pravěku učit?

Při plánování výuky by učitel vždy měl vycházet z cílů uvedených ve školním vzdělávacím programu své školy (dále jen ŠVP). V ŠVP jsou konkrétně rozpracovány požadavky RVP ZV. Učitel tedy například v ŠVP své školy může najít takto rozpracovaný očekávaný výstup RVP ZV „Žák objasní význam zpracování kovů pro lidskou společnost“ a „Žák uvede příklady archeologických kultur na našem území“:

- **Žák porovná vlastnosti kamenných, kostěných a kovových pracovních nástrojů a zbraní.**
- **Žák uvede příklady společenských změn, ke kterým v pravěkých společnostech došlo v důsledku rozšíření zpracování kovů a objasní kauzální vztah mezi kovem a onou společenskou změnou.**
- **Žák uvede jeden konkrétní příklad archeologické kultury doby bronzové a jeden doby železné na našem území. U každé z archeologických kultur uvede její typické znaky.**

---

1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007.

2 Charakteristika vzdělávací oblasti Člověk a společnost v RVP ZV, s. 43.

Takto konkrétně rozpracované cíle by měly stát na počátku plánování každé výuky. Učitel následně zvolí vhodnou a efektivní metodu výuky. Může se jednat o práci v běžné vyučovací hodině, ve škole, ale např. i mimo školu, v některém z muzeí či archeoskanzenu.

Výhod spolupráce s těmito institucemi je mnoho: setkání s odborníkem má silný motivační náboj a propojuje školu s realitou skutečného světa práce, odborník by měl být zdrojem zaručených a aktuálních informací v oboru, což se zpravidla nedá říci o učebnicích. Návštěva muzea a archeoskanzenu, má-li dětem co nabídnout, je motivuje k dalším návštěvám a zmnožuje možnosti trávení jejich volného času. Učitel by si však neměl myslet, že návštěvou muzea přehazuje pohodlně práci na jejich pracovníky. Ačkoli mají dnes muzea kamenná i ta pod širým nebem své pedagogické pracovníky, pouze a jen učitel je odpovědný za to, že dochází k učení – tedy k naplňování stanovených cílů. V praxi to znamená sejít se dopředu s pracovníkem muzea a společně naplánovat program návštěvy.

Ať již výuka probíhá ve škole či mimo školu, učitel by měl žákům nabídnout širokou škálu výukových materiálů. Tak, aby podpořil efektivní učení u co možná největšího počtu z nich. Některým žákům skvěle vyhovuje zajímavý text, jiní upřednostňují obrázky a videodokumenty, někteří se neobejdou bez toho, aby si věci vyzkoušeli, osahali. Nejefektivnější bývá kombinace všech těchto možností. Stejně důležitá je i pestrost výukových strategií. Poslech učitelova výkladu, četba učebnicového textu a následný zápis důležitých bodů je pouze jednou z nich. Žáci by se měli naučit pracovat mnoha jinými způsoby. Pravěké artefakty, jejich modely či obrázky mohou žáci na jednoduché úrovni popisovat a podrobovat kritice: Co nám o minulosti mohou říci? Co nám říci nemohou? Které informace by bylo třeba doplnit? Které otázky zůstávají? Žáci se tak učí, že naše historické poznání pochází z pramenů, které přinášejí často pouze zlomky informací. Učitel může žáky již v dějinách pravěku cvičit v rozlišování faktů a domněnek (interpretací), což je pro celé vzdělávání velmi důležitá dovednost. Další velmi funkční strategií výuky je učit žáky klást otázky. To je zásadním předpokladem vnitřní motivace a tudíž i efektivního učení.

Pokud škola disponuje vhodnými prostorami pro rukodělné činnosti, případně keramickou dílnou, nabízí dějiny pravěku skvělou možnost využití. Pravěké archeologické kultury se vyznačují máločím typičtěji než keramikou. Vytvoření repliky nádoby typické pro některou z archeologických kultur, vede k daleko trvalejšímu zážitku ze studia a vlastní práce, než prosté memorování. Stejně platí i o drobných experimentálních ověřeních účinnosti jednoduchých nástrojů, nebo o stavbě jednoduchých objektů. Při výtvarných a rukodělných činnostech navíc dochází k rozvíjení dalších dovedností, jako je poznání vlastností materiálů, rozvoj jemné motoriky, zručnosti, trpělivosti atd.

Důležitým momentem vzdělávání je ověřování získaných vědomostí a dovedností. Zde by měli učitelé vytrvat a skutečně ověřovat a hodnotit dosažení kladených cílů. V mnohých školách probíhá zajímavý vzdělávací program, ale ověřování se omezuje na testování vědomostí, a to často jednou jediným úkolem: „Uveď...“. Je třeba vytvořit takové nástroje, které umožňují ověřovat a hodnotit kompetence žáků v jejich pestrosti.

Dějiny pravěku nabízejí plnohodnotný obsah pro vzdělávací účely a zaslouží si pozornost učitelů. Tento text si kladl za cíl podpořit toto tvrzení smysluplnými argumenty.

Vážení učitelé, milí kolegové,

připravili jsme pro Vás materiál, který můžete využívat ve svých hodinách při výkladu především, ale nejen laténského období. Na následujících stránkách naleznete připravené vyučovací hodiny s metodickými a pracovními listy. Snažili jsme se v nich propojit základní téma, jimiž jsou Keltové a jejich každodenní život, s didaktickými směry a metodami, které spočívají ve výrazné aktivizaci žáků a studentů v hodinách, podporují aktivní zmocňování se nových informací samotnými žáky a rozvoj klíčových kompetencí tak, jak byly definovány kurikulární reformou. Současně jsme se snažili o mezipředmětové propojení témat a nabídku dalších inspirací, jak dále připravené materiály rozvíjet v kontextu dalších dějepisných témat a mezipředmětových vazeb.

Učitelé si již mnoho let stěžují, že současní žáci a studenti jsou „jiní“, než bývaly generace jejich předchůdců. Skutečně, dnešní děti vyrůstají téměř od kolébky připojení k internetu a obklopení možnostmi, jež jim skýtá elektronický věk. Jsou zvyklí si vyhledávat informace, které potřebují, a nečekají, až jim je jako hotové poznatky sdělíme my, učitelé.

Tradiční vzdělávání vnímalo vyučování jako přenos hotových poznatků od učitele, od toho, který „ví“, směrem k těm, kteří „nevědí“, nebo „vědí nedokonale“. Soustředilo se především na fakta a výsledky, méně na tvůrčí, aktivní objevování samotnými žáky a na porozumění učivu. Spočívalo v pasivním přijímání informací, zejména pomocí memorování, namísto aktivního zmocňování se poznání samotnými žáky.

Svět, ve kterém jsme se ocitli, však od našich žáků a studentů vyžaduje a bude vyžadovat odlišné dovednosti, než jen příjem a zapamatování hotových informací. Aby v něm uspěli, musejí již v průběhu školních let – vedle nezbytného osvojování vědomostí – rozvíjet celou řadu celoživotních dovedností, které mnohdy přesahují vědomostní rámec jednotlivých vyučovaných předmětů: naučit se kriticky myslet, tvořivě přistupovat k řešení problémových situací, vyhledávat relevantní informace, kriticky s nimi pracovat, utvářet si vlastní názory a být schopen je smysluplně a adekvátně situaci vyložit a diskutovat o nich, osvojit si zásady správné komunikace, schopnost zdravého sebehodnocení apod.

Abychom našim žákům a studentům umožnili úspěšný život, musíme začasť radikálně proměňovat práci v našich hodinách. Namísto převážně frontálního výkladu zapojovat do hodin takové metody a formy práce, které jim umožní již během školních let nabývat celou škálu různorodých životních dovedností, komunikačními počinaje a sociálními a personálními konče.

Materiály, jež naleznete na dalších stránkách, vycházejí z představy, že výuka dějepisu nemusí být nudným biflováním abstraktních dat a pojmů, které se po úspěšně zvládnuté písemné či ústní zkoušce mohou neškodně vytratit z hlavy. Že může žákům a studentům přinášet radost z vlastní aktivní práce, během níž sami a v kooperaci se svými vrstevníky objevují nové poznatky a zasazují si je do své představy o světě v jeho celistvosti.

Uvědomujeme si, že pro učitele znamená tento odlišný přístup celou řadu nesnází. Počínaje tím, že žáci a studenti nemusí být zvyklí na tento styl práce v hodinách a mohou je považovat za ne důležitý „hraní“ či signál k „volné zábavě“. Nemusí zpočátku přijímat, že se jedná o stejně závažnou práci, jako je poslech výkladu učitele, a nemusí být nadšeni z toho, že jsou „nuceni“ analyzovat texty, spolupracovat ve skupinách či podílet se na vzniku zápisu z hodiny. Jinou obtíž, možná ještě závažnější, představuje to, že rovněž od učitele vyžaduje tento přístup trošku jiné kompetence a odlišný způsob práce: dobrou přípravu před vyučovací hodinou, pečlivou přípravu podnětného a bezpečného prostředí, v němž se nikdo nemusí bát reakcí na své nápady, naopak v průběhu hodiny často velké upozadění své vlastní osoby a ponechání volnějšího pole pro aktivitu žáků a studentů.

Z těchto důvodů jsme se snažili nabízené materiály připravit co nejdetailněji. Metodické listy mají poskytnout podrobný návod, jak organizačně uspořádat hodinu, současně vždy s teoretickým vysvětlením, jakou funkci zvolená didaktická metoda či organizační forma výuky

má plnit, a s naznačením jejich výhod, ale také rizik, s nimiž by učitel měl počítat. Pracovní listy pak obsahují všechny potřebné texty a obrázky, s nimiž se v hodině pracuje: texty určené pro analýzu žáků a studentů, tabulky, obrázky, schémata. Stačí je jednoduše kopírovat, stříhat, promítnout či napsat na tabuli.

Opíráme se zejména o přístupy programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení (Reading and Writing for Critical Thinking, RWCT), který považujeme za mimořádně vhodný právě pro výuku dějepisu. Program se orientuje na rozvoj čtenářské gramotnosti a kritického myšlení od předškolního vzdělávání až po vysoké školy. Hlavním prostředkem rozvoje kritického myšlení je zde jazyk – v psané i mluvené podobě. Program využívá metody založené na čtení, psaní a diskusi, které vedou k rozvíjení přemýšlivého čtení: nestačí žáky naučit číst, je třeba je naučit o čteném přemýšlet. Metody, s nimiž program RWCT pracuje, vedou k podpoře samostatného myšlení žáků, podněcují jeho vnitřní motivaci porozumět problému, a přispívají tak k schopnosti celoživotního vzdělávání.

Díky tomu, že se Kritické myšlení orientuje na práci s textem, považujeme program za příhodný právě pro dějepis, jenž je na psaném slovu ze své podstaty založen: vždyť velká většina stop, jež zachovaly minulé kultury a generace lidí, jsou právě texty rozličného charakteru, nehledě na to, že jejich interpretace a výklad (učebnicí počínaje, historickou prózou či literaturou faktu pokračuje a odbornou historickou literaturou konče) se děje zase znovu prostřednictvím textu.

Program RWCT spočívá v třífázovém cyklu učení: namísto tradičního členění vyučovací hodiny na motivaci, výklad a shrnutí nabízí jiné tři fáze s jinými funkcemi: evokaci, uvědomění si významu a reflexi (model E-U-R). Tradiční hodina ve škole orientované na transmisivní učení začíná motivací, v níž se učitel snaží obrátit pozornost žáků k tématu hodiny. Po ní následuje výklad, založený především na předávání nových informací (ať už pomocí frontálního výkladu, nebo s využitím jiných metod) a nakonec následuje shrnutí, v němž učitel zopakuje a shrne to nejdůležitější z hodiny.

Naproti tomu **evokace** spočívá v jednoduchých aktivitách, v nichž pracují žáci, kteří si pomocí nich vybavují své dřívější zkušenosti s tématem, bez obav se rozpominají, formulují nejasnosti a hypotézy. Nejde o fixační metodu, o opakování informací z předchozí hodiny, cílem evokace je umožnit žákům a studentům poznat, že o tématu již něco vědí a mají na co navazovat (vybavení tzv. naivního prekonceptu), chybí jim ale pochopení vztahů a souvislostí. Evokace má silný potenciál vytvořit v žácích a studentech vnitřní motivaci, vzhledem k tomu, že podporuje formulaci nejasností, otázek, odlišných vstupních názorů, ba dokonce rozporů.

Fáze učení nazývaná **uvědomění si významu** spočívá ve volbě takových metod a forem práce, díky nimž žáci a studenti vytvářejí vlastní poznání. Musí aktivně pracovat s informacemi, vyhledávat je, třídit, kriticky posuzovat, a to individuálně, ale často též ve dvojicích či skupinách. Řada metod spočívá v tom, že žáci zjištěné informace a svá řešení problémů na závěr prezentují, ať už ústně či písemně.

Poslední fází učení je **reflexe**. Nejedná se o opakování a shrnutí nových informací, naopak, žák dostává prostor pro to, aby si sám v hlavě srovnal, co se dověděl a jak přestrukturoval svůj původní tzv. naivní prekoncept.

Program využívá řadu konkrétních vyučovacích metod, jako je například volné psaní, brainstorming, myšlenková mapa, pětilístek, diamant, kmeny a kořeny, párové čtení, párová diskuse, I.N.S.E.R.T., řízené čtení s diskusí, metoda klíčových slov a další. V našich materiálech najdete řadu z nich: aplikujeme je na konkrétní učivo, vysvětlujeme, v čem spočívá jejich efektivita a jakou funkci plní v dané konkrétní hodině. Jejich hlavní výhodou je to, že aktivní jsou po celou dobu vyučovacího procesu především žáci.

Téma mladší doby železné a Keltů není v dějepise opomíjenou popelkou a tvoří nedílnou součást všech učebnic jak pro 2. stupeň základních škol, tak pro gymnázia. Nemůžeme ani konstatovat, že by tomuto tématu bylo v učebnicích věnováno málo prostoru, v mnohých z nich je výklad doprovázen i bohatým ikonografickým materiálem a mapami. Neaspírujeme zde tedy na to vytvořit další učební texty věnující se problematice Keltů a keltské společnosti. Rádi bychom ale nabídli didaktickou pomůcku, která snad přinese inspiraci, jak toto téma učit nejen na 2. stupni a středních školách, ale také jak ho využít na 1. stupni v rámci výuky věnující

se proměňám života lidské společnosti. Věříme, že při zařazení aktivizačních metod kladoucích důraz především na práci žáka a na využití rozličných pomůcek a výukových materiálů se i tak vzdálená minulost, jakou je mladší doba železná, může stát pro žáky a studenty atraktivním tématem, o němž se s chutí něco dozvědí.

Metodika pro 1. stupeň vychází z toho, že žáci v nižších ročnících základního vzdělávání se sice ještě nezabývají poznáváním jednotlivých etap lidských dějin, ale měli by se učit přemýšlet o svém životě a o lidské společnosti v kontextu času, rozlišovat mezi přítomností a minulostí a porovnávat způsob života lidí v časové perspektivě. Aktivity této metodiky jsou tedy vystavěny tak, aby se žáci zamysleli nad svým současným každodenním životem a zároveň se prostřednictvím ikonografického materiálu doplněného o výklad učitele dozvěděli něco o každodennosti Keltů. Díky rukodělné aktivitě si sami dokonce vyzkouší výrobu keramických nádob a při následném formulování vlastního psaného textu jsou motivováni porovnat, jak žijí oni sami v současné době a jak žili jejich předci v pravěku. Také metodika 2. stupně základních škol pracuje – tentokrát už v rámci výuky dějepisu – s každodenností Keltů. Žáci se seznamují s předměty, které tvořily běžnou součást života keltské společnosti, a současně se prostřednictvím práce s textem dozvídají o organizaci keltské společnosti, technologických inovacích i duchovním světě Keltů. Důraz je v této metodice kladen na čtenářské kompetence a několikaúrovňové ověřování porozumění přečtenému. Tvorba posterů a jejich prezentace zase pomáhají žákům nové poznatky promyslet a snáze si je zapamatovat. Práce ve dvojici, která celou tuto metodiku provází, si klade za cíl posilování kooperačních a komunikačních kompetencí žáků.

Metodiky 2. stupně a středních škol jsou navíc obohaceny o rozměr práce s prameny, které nám přinášejí svědectví o minulosti. Zatímco žáci na 2. stupni si v rámci práce s hmotným materiálem vyzkouší, jaké je to být archeologem, studenti gymnázií jsou motivováni k zamýšlení nad výpovědní hodnotou (nejen) písemných pramenů, které mají při rekonstrukci dějin Keltů historikové k dispozici. Součástí metodiky pro střední školy je také frontální výklad učitele o keltské společnosti. Ten je však zařazován pouze v krátkých časových úsecích a doprovázen aktivizačními metodami zaměřujícími se na práci s mapou a ikonografickým materiálem. Velký důraz je také kladen na mezipředmětové vazby, a to konkrétně na angličtinu a český jazyk. Propojení s angličtinou umožňuje rozvoj jazykových kompetencí v cizím jazyce v úzké návaznosti na jeho praktické využití v odborném předmětu, hodina českého jazyka je vystavěna na práci s klasickými díly římského písemnictví, motivuje studenty k přemýšlení o hodnotách a pozitivních vlastnostech a v oblasti kompetenční se zaměřuje na čtení s porozuměním.

Vážení učitelé, milí kolegové, přejeme Vám a Vaším žákům mnoho radosti při výuce laténského období.

Další náměty a užitečné odkazy:

Michal Černoušek, Kouzlo mentálních map. *Psychologie dnes*, 8, 2002, č. 11.

Daniela Dominová, *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*, Ostrava 2008.

Helena Grecmanová, Eva Urbanovská, Petr Novotný, *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*, Olomouc 2000.

Ondřej Hausenblas a kol., *Klíčové kompetence na gymnáziu*, Praha 2008.

Dagmar Hudecová, *Jak modernizovat výuku dějepisu: výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Úvaly 2007.

Ladislava Pozdílková – Čestmír Brandejs, *Aktivizační metody pro výuku dějepisu*, Hradec Králové 2007.

Jitka Kašová, *Škola trochu jinak: projektové vyučování v teorii i praxi*, Kroměříž 1995.

Denisa Labischová – Božena Gracová, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2008.

čtvrtletník *Kritické listy*

www.kritickemysleni.cz

KELTOVÉ A MLADŠÍ DOBA ŽELEZNÁ – KAŽDODENNOST KELTŮ

Časová dotace: 2 hodiny

Předměty: Téma je pojato mezioborově, uplatňuje vlastivědu a výtvarnou výchovu.

Cíl: Žáci se seznámí s každodenností v mladší době železné – poznají, jak vypadalo obydlí Keltů, jaké předměty používali, jaké byly jejich zvyky. Pro lepší pochopení proměn každodennosti v dějinách je téma vztaheno k současnosti, žáci jsou motivováni zamyslet se nad svým každodenním životem, porovnat ho se životem pravěké společnosti. Z hlediska dovedností je pozornost věnována tvorbě psaného textu a práci ve dvojici. V rukodělně orientované části lekce si žáci vyzkouší výrobu dobových nádob.

Pomůcky: papíry velikosti A3 do dvojice, lepidlo do dvojice, nastříhané malé papírky v dostatečném množství, počítač s dataprojektorem, samotuhnoucí hmota nebo keramická hlína

1. Evokace (5 minut)

Žáci prozatím neznají téma hodiny. Učitel je vyzve, aby si do pracovního listu napsali předměty, které jsou součástí jejich každodenního života a bez nichž si svůj den nedovedou představit.

Evokace je aktivita zařazovaná na začátek hodiny či většího tematického celku s cílem dát žákům prostor vybavit si tzv. naivní prekoncepty, tedy své dosavadní představy o tématu (co každý den používám, bez čeho bych se obešel a bez čeho si naopak svůj život nedovedu představit...). Představy žáků jsou v této fázi ještě neúplné a neuspořádané, avšak uvědomění si již známého pomáhá následnému osvojování nového učiva a zároveň působí pozitivně na vnitřní motivaci žáka – žák je motivován dozvědět se o tématu více, hledat odpovědi na prozatím nezodpovězené otázky.

2. Práce s obrázkem – práce ve dvojici (5+15 minut)

Učitel rozdá žákům nastříhané prázdné papírky (z listu A4 nastříháme přibližně 16 papírků), tak, aby jich každý žák obdržel alespoň 10 (učitel by měl mít připravené papírky do zásoby pro případ, že by jich žáci potřebovali více). Každý žák si samostatně prohlédne obrázek v pracovním listě zachycující interiér polozemnice a na každý papírek napíše jeden z předmětů, které na obrázku vidí.

Poté žáci vytvoří dvojice a porovnájí své lístečky. Stejně lístečky vyřadí, ze zbylých vytvoří „sbírku předmětů“, které se nachází v keltském obydlí. Učitel rozdá každé dvojici papír velikosti A3. Úkolem žáků je nalepit jednotlivé kartičky s názvy předmětů na papír A3 a ke každému z nich napsat:

- při jakých činnostech mohl pravěký člověk předmět používat
- kdo z rodiny ho asi využíval nejčastěji
- z čeho a jak se takový předmět vyráběl

Rozmístění předmětů na papír je na každé dvojici. Žáci se mohou domluvit, jestli předměty rozdělí do skupin a podle jakých kritérií, jak skupiny na papír uspořádají apod.

Práce ve dvojici je jednou z organizačních forem výuky, která podporuje aktivní práci žáků. Žáci spolupracují na zadaném úkolu, diskutují o jednotlivých předmětech a jejich uspořádání na papíru. Vedle přemýšlení o předmětech, které pravěký člověk využíval, také rozvíjejí své komunikační dovednosti, učí se formulovat své argumenty a zároveň naslouchat druhému, respektovat jeho názor. Diskuse se spolužákům zároveň inspiruje k novým nápadům a podněcuje rozvíjení vlastních myšlenek.

Obrázek keltské polozemnice zde není využíván pouze jako ilustrativní doprovod výkladu učitele, ale aktivita je navržena tak, aby žáci byli motivováni k přemýšlení o obydlí pravěkého člověka – jaké předměty ho obklopovaly, z čeho byly vyrobeny, kdo a jak je využíval. Původně statický náčrt tak v představách žáků ožívá, stává se jakýmsi žánrovým obrázkem každodenního života Keltů v mladší době železné.

3. Zpětná vazba a frontální výklad (10 minut)

Učitel vyzve dobrovolníky, aby popsali svůj plakát – jaké předměty a k čemu pravěký člověk používal, z čeho a jak je vyráběl. Jednotlivé dvojice se mohou navzájem doplňovat. Diskusi o interiéru polozemnice a předmětech každodenní potřeby využije učitel jako základ pro frontální výklad o každodenním životě keltské společnosti. Inspiraci je možné čerpat z produktu „Úvod do studia doby laténské“ na s. 25-41. Výklad je doprovázen obrazovým materiálem, který učitel komentuje.

- Obytné areály a keltská obydlí: rovinná sídliště, opevněná výšinná hradiště, oppida (obr. 14-15)
- Typy staveb: nadzemní stavby, polozemnice, jak a z jakých materiálů byly budovány (obr. 20-21)
- Využívané výrobní objekty: studny, zásobní jámy, pece (chlebové, železářské, hrnčířské)
- Vybavení keltské domácnosti a řemeslné techniky, které Keltové ovládali:
  - a) používání hrnčířského kruhu, výroba keramiky (obr. 44)
  - b) využití kamenných rotačních mlýnků (obr. 45)
  - c) zpracování železa a výroba železných nástrojů (obr. 46)
  - d) využití bronzu a drahých kovů u majetných vrstev (obr. 36 zlaté šperky, 37 bronzové zrcátko, 52 mince používané v obchodním styku)

Frontální výklad je jednou z nejběžnějších, zároveň ale pro žáky nejnáročnějších metod. Náročnost spočívá zejména v obtížném udržení plné pozornosti žáků, v pasivním přijímání informací, a tedy i v nízké efektivitě učení. Z výše uvedených důvodů je důležité žáky na tuto výukovou metodu připravovat postupně a podpůrnými metodami a pomůckami žáky v průběhu výkladu co nejvíce aktivizovat. Ideální je kratší bloky výkladu střídát s jinými metodami výuky, výklad doplňovat obrázky, kladením otázek apod. Mezi nesporné výhody využití obrázků patří – a platí to také v našem případě – jejich názornost. Obtížně popsatelné předměty (jako např. rotační mlýnek) si žák lépe představí za použití obrazového doprovodu a snáze také pochopí fungování takových předmětů, příp. jejich výrobu. Obrázky je možné využít také k aktivnímu zapojení žáků – žáci mohou např. hádat, k čemu sloužily jednotlivé železné předměty na obrázku č. 46 (Úvod do studia doby laténské).

4. Psaní ve dvojicích – 1. část (10 minut)

Žáci do svých pracovních listů napíší krátké zamyšlení na téma, jak asi mohl vypadat jeden den v životě Kelta. Učitel může žákům podle potřeby (a zejména podle ročníku, ve kterém je aktivita realizována) pomoci doplňujícími otázkami: jak vypadalo keltské obydlí?, jaké činnosti Kelt v průběhu dne vykonával?, co si sám vyráběl?, jak a za pomoci jakých předmětů?

První část aktivity nazvané Psaní ve dvojicích spočívá v sestavení psaného textu každým z žáků. Cílem je nechat žáky v klidu a samostatně promyslet téma celé lekce a své myšlenky formulovat do podoby psaného textu. Zařazení této metody má hned dvojitý efekt. Jednak podporuje fixaci nových poznatků, neboť žák promýšlí téma diskutované v předcházejících fázích hodiny a během frontálního výkladu učitele, jednak rozvíjí jazykové kompetence žáků a jejich dovednosti spjaté s tvorbou psaného textu. V této fázi hodiny vzniklý text není však ještě textem finálním, jedná se o jakousi pracovní verzi.

Přestávka

5. Psaní ve dvojicích – 2. část (5 minut)

Žáci si ve dvojici vymění texty, které napsali, a stávají se sobě navzájem korektory. Žák si nejprve přečte text svého spolužáka, poté označí dvě věci, které se mu líbí, a přemýšlí, jak by bylo možné text vylepšit. Poté autorovi pochválí povedené věci a předá mu nápad/y na vylepšení textu. Žáci své verze nanečisto doma dopracují jako domácí úkol, přičemž mohou využít nápady svých spolužáků, dále rozvinout povedené myšlenky apod.

Během aktivity Psaní ve dvojicích se žáci tzv. učí navzájem a role učitele ustupuje do pozadí. Žáci tu vystupují nejen jako autoři textů, ale přemýšlí i o textech kamaráda, pomáhají mu text „posunout“ dál. Jako autoři se zase učí respektovat a přijmout názor někoho jiného a dále s ním pracovat. Důležitou složkou této aktivity je označení dvou pěkných věcí v textu, kdy jsou žáci motivováni se navzájem chválit a povzbuzovat, pomáhat si.

6. Výtvarná výchova – výroba keramiky (35 minut)

V této části hodiny si žáci vyzkouší výrobu keramiky, a to dvěma způsoby. Výběr materiálu záleží na možnostech školy. Je-li k dispozici dílna, kde lze keramiku vypálit, můžeme volit práci s keramickou hlínou. Pokud nemáme dostatečné zázemí, lze využít na trhu dostupných samotuhočících hmot, z nichž lze vyrábět keramiku bez výpalu (doba tuhnutí je obvykle 1-2 dny).

- **Výroba válečkové keramiky:** Z kousku hlíny vytvoříme dlouhé a úzké válečky (cca 0,5-1 cm silné). Ty pak postupně skládáme na sebe, a vytváříme tak nádoby libovolných tvarů a velikostí. Jednotlivé válečky spojíme jejich vzájemným smačkáváním dohromady. Vhodné je také spoje potřít tzv. šlikrem (kapalná směs vody a keramické hlíny), čímž dojde k jejich zajištění. Po vyhlazení vnějších stěn nádob je možné tyto stěny libovolně dekorovat.

- **Výroba vytlačované keramiky:** Tato metoda je vhodná k tvorbě drobných misek a nádob, které zhruba odpovídají velikosti dlaně toho, kdo je tvoří. Hroudu hlíny nejprve vytváříme do kuličky, poté do ní vymáčkneme palcem díru a tu dále prohlubujeme. Následně do vzniklé díry dáme ukazováček a prostředníček a tvarujeme dále dvěma prsty, později přidáváme i prsteníček a malíček. Prsty postupně misku formujeme a dáváme si pozor, aby tloušťka stěny byla na všech místech stejná. Na závěr stěny misky uhladíme (lze použít šlikr nebo vodu). Vnější stěny misky můžeme opět dekorovat.

Při této aktivitě si žáci vyzkouší výrobu jednoho z běžných předmětů každodenní potřeby, které on a jeho současníci kupují, zatímco pravěcí lidé si je byli zvyklí vyrábět sami.

7. Reflexe (5 minut)

Žáci se vrátí ke svým pracovním listům, kde mají pod číslem 3 napsané otázky k zamyšlení. Jejich pozornost je přivedena nejen k tématu každodennosti Keltů, ale také k jejich současnosti. Žáci jsou stejně jako na začátku lekce motivováni zamyslet se nad svým každodenním životem. Tentokrát svůj život porovnávají s životem předků, posuzují, co se změnilo, vytvářejí si svůj osobní vztah k tématu (co z pravěkého způsobu života bych si rád vyzkoušel, co by mi naopak chybělo z mého současného života).

Cílem reflexe zařazené na konec vyučovací hodiny nebo tematického celku je nové promyšlení tématu, vrácení se ke svým původním představám, jejich přestrukturování, poopravení. Reflexe by se neměla zaměřovat na prosté zopakování nových poznatků. Jejím smyslem by mělo být uspořádání myšlenek a jejich vyjádření vlastními slovy, zároveň ale také utvoření osobního vztahu k tématu.

KELTOVÉ A MLADŠÍ DOBA ŽELEZNÁ – KAŽDODENNOST KELTŮ

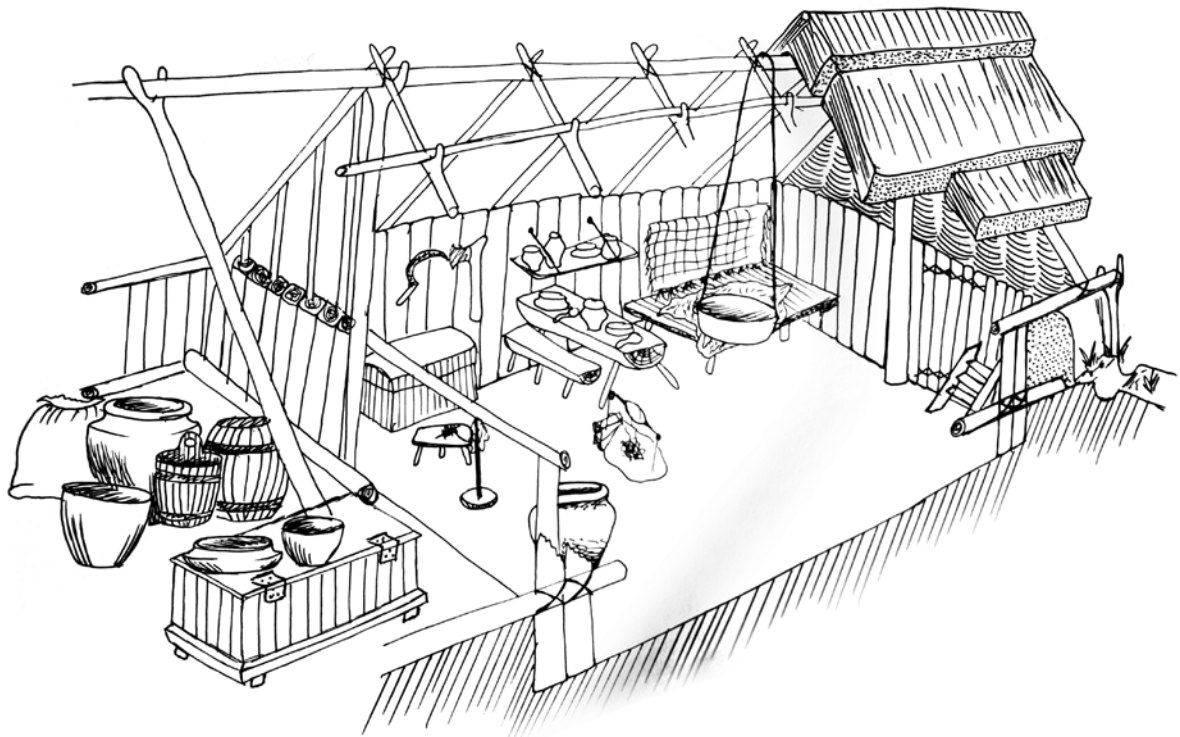
1) Jaké předměty každý den používám? Bez čeho bych se obešel a bez čeho si naopak svůj život nedovedu představit?

2) Jeden den v životě Kelta...

3) Co bych si rád vyzkoušel na keltském způsobu života? Co se mi na jejich způsobu života líbí? Co by mi naopak chybělo z mého každodenního života?

Obrázek – interiér polozemnice:

MLADŠÍ DOBA ŽELEZNÁ – SVĚT KELTŮ

Předmět: dějepis (6. třída), výtvarná výchova

Časová dotace: 4 hodiny (3 hodiny dějepisu + 1 hodina výtvarné výchovy)

Cíle: Žáci se dozvědí, kdo byli Keltové a jak žili. Seznámí se s předměty, které vyráběli a používali, s domy, které stavěli, poznají jejich každodenní život, duchovní svět a tradice. Z hlediska kompetencí je pozornost věnována práci s textem a čtení s porozuměním, stranou nezůstává ale ani práce s ikonografickým materiálem. Ve třetí vyučovací hodině dějepisu a v hodině výtvarné výchovy si žáci vyzkouší práci archeologů, a to od hledání úlomků předmětů, přes jejich zpracování až po rekonstrukci původní podoby nalezeného předmětu. Ve všech hodinách je důraz kladen na aktivní práci žáků a rozvíjení schopnosti kooperace.

Pomůcky: - papír velikosti A3 do dvojice, lepidlo do dvojice
- 5 keramických květináčů natřených různými barvami; 5 lepidel, která lepí keramiku; 5 měřidel délky; balíček mikrotenových sáčků; 5 štětců; bílé papíry nastříhané na drobné lístečky; 5 milimetrových papírů; 5 bílých papírů formátu A3; dřevěné kolíky na vytyčení území; provázek

DĚJEPIS:

I. hodina

1. Evokace (7 minut)

Učitel seznámí žáky s tématem dnešní hodiny a rozdá jim kartičky s obrázky předmětů, které Keltové vyráběli a používali. Žáci pracují ve dvojicích a mají za úkol rozpoznat, o jaké předměty se jedná a k čemu mohly sloužit.

Evokaci zařazujeme na začátek vyučovací hodiny nebo většího tematického celku a vybíráme takovou aktivitu, která žákům pomáhá vzpomenout si na své dřívější zkušenosti s tématem. Cílem je ukázat žákům, že už z dané oblasti něco znají a že mají o tématu určité představy. Tyto představy a znalosti jsou v této fázi ještě značně neúplné a neuspořádané, jejich vybavení však pomáhá následnému osvojování nového učiva a motivuje pro další práci. Důležitou roli hraje zejména tzv. vnitřní motivace – žáci si sami uvědomují, že jejich znalosti jsou děravé, a kladou otázky, na které by chtěli znát odpovědi.

Pro evokaci v této hodině je zvolena práce ve dvojici, neboť žáci u mnohých obrázků budou muset zapojit svou představivost, aby identifikovali, o jaký předmět se jedná. Diskuse se spolužákem je inspirující a pomáhá žákovi přijít s novými, neofřelými nápady. Společně s kooperací je tak u žáků rozvíjena také kreativita.

2. Zpětná vazba ve třídě – diskuse (8 minut)

Učitel postupně vybírá jednu kartičku po druhé a vybízí studenty, aby říkali, co podle nich obrázek znázorňuje. Nápady dvojic mohou být různé, žáci se mohou v otevřené diskusi vzájemně doplňovat. Učitel klade žákům další otázky tak, aby je motivoval k přemýšlení o předmětech na obrázcích. Kde je to žádoucí, také dovysvětluje či poopravuje nápady žáků. Obrázky jsou převzaty z produktu Úvod do studia doby laténské, z něhož lze také čerpat inspiraci pro další povídání o každodennosti Keltů.

3. Čtení textu ve dvojicích – 1. část (15 minut)

Učitel rozdělí třídu na dvě skupiny a každé skupině zadá část textu z učebnice. Texty se mohou částečně lišit podle učebnice, kterou ta která škola používá. Zde navrhujeme rozdělit témata do skupin tak, aby jedna skupina zpracovávala texty týkající se keltského osídlení, struktury

keltské společnosti a duchovního světa Keltů. Druhá skupina by četla o organizaci keltských sídlišť, keltském zemědělství a řemeslné výrobě, obchodu. Žáci v rámci každé skupiny vytvoří dvojice, v nichž budou při další činnosti spolupracovat.

- Každý z žáků si přečte první polovinu svého textu.
- Jeden žák ve dvojici vymýšlí k přečtené části textu otázku a klade je svému kamarádovi, který odpovídá. Žáci si takto zrekapitulují první část textu.
- Poté si dvojice přečte druhou polovinu svého textu a role si vymění. Ten, který předtím odpovídal, teď klade otázky a ten, který kladl otázky, na otázky odpovídá. Žáci si takto zrekapitulují i druhou polovinu textu.

Tato aktivita pracuje s rozvíjením čtenářských kompetencí žáků a je vystavěna tak, aby podporovala porozumění čtenému textu. Vymýšlet k textu otázky motivuje žáky o přečteném přemýšlet, vyhodnotit, co je důležité, hledat příčiny a souvislosti. Následné odpovídání napomáhá verifikovat porozumění textu a formulace odpovědí vlastními slovy podporuje fixaci. Výhoda práce ve dvojici navíc spočívá ve vzájemném učení žáků, kteří si mohou pomáhat vyjasnit obtížné pasáže. Z kompetenčního hlediska tak aktivita také rozvíjí kooperační a komunikační dovednosti.

4. Čtení textu ve dvojicích – 2. část (15 minut)

V druhé části aktivity Čtení textu ve dvojicích se žáci vrátí k oběma částem přečteného textu, nejprve v podobě samostatné práce. Každý z nich napíše zápis z daného textu. Poté si svoje zápisy přečtou, porovnají je a domluví se na podobě jejich společného zápisu, který zformulují. Tento společný zápis slouží jako základ posteru, na kterém žáci budou pracovat příští hodinu.

Psaní zápisu vede žáka k opětovnému naformulování obsahu přečteného textu, tentokrát v písemné podobě. Žák je tak motivován text znovu promyslet, navíc (stejně jako tomu bylo při ústní rekapitulaci textu) formulace vlastními slovy podporuje fixaci. Při následném vytváření společné verze zápisu si žáci v diskusi se spolužákem prověřují výsledky své práce, procvičují si schopnost zdůvodnit, proč tu kterou informaci považují za důležitou, v neposlední řadě se ale také učí naslouchat druhému, přijmout jeho názor.

II. hodina

5. Příprava posteru (15 minut)

Učitel všem dvojicím rozdává papíry velikosti A3, na které žáci vytvoří prezentaci tématu, o němž četli. Pro vypracování posteru využijí vedle svého zápisu také obrázky, s nimiž ve dvojici pracovali v evokační fázi hodiny.

Při přípravě posteru se žáci musí domluvit a společně rozhodnout, co je důležité, jaké jsou souvislosti prezentovaných jevů, jak celý poster a prezentaci daného tématu koncipovat. Během této činnosti jsou žáci aktivními aktéry učebního procesu, nikoli pouze pasivními příjemci informací. Zároveň rozvíjí své kompetence v oblasti kooperace a komunikace.

6. Prezentace posterů (10+10 minut)

Z každé skupiny jsou vybrány dvě dvojice, které své postery prezentují ostatním. K prezentaci mohou být vyzváni dobrovolníci, případně může dvojice vybrat učitel. Nejprve prezentují dvě dvojice z jedné skupiny. Ostatní dvojice z jejich skupiny je mohou doplňovat. Žáci druhé skupiny jsou vyzváni, aby se ptali na věci, které jim nejsou jasné, nebo na to, co by je zajímalo a v prezentacích nezaznělo. Učitel diskusi, která se rozvine po prezentacích, moderuje, sám může klást otázky či dovysvětlovat a doplňovat vystoupení žáků. Po prodiskutování tématu první skupiny přijde řada na skupinu druhou a celý proces se opakuje. Vytvořené postery jsou vystaveny ve třídě.

Během představování svých posterů a v diskusi mají žáci možnost si procvičit své prezentační a komunikační dovednosti. Společná diskuse moderovaná učitelem napomáhá pochopení souvislostí, které žáci nerozkryli při práci ve dvojicích, kladení nových otázek a hledání odpovědí zase u žáků rozvíjí kritické myšlení. Představení vždy dvou posterů na stejné téma a následné rozvinutí tématu učitelem i spolužáky zároveň podporuje fixaci nového učiva. Postery zůstanou vystavené ve třídě, tak aby se žáci mohli k tématu kdykoli vrátit.

7. Reflexe (10 minut)

Žáci jsou vyzváni, aby do pracovních listů napsali zamyšlení na téma „Jak se liší život můj a mých současníků od života Keltů“.

Zařazení reflexe na konec vyučovací hodiny či tematického celku by nemělo být podceňováno. Reflexe umožňuje žákům utřídit si nově nabyté poznatky, vrátit se ke svým původním představám a poopravit je, vytvořit si osobní vztah k tématu. Proto by reflexe neměla být nahrazena pouhým shrnutím důležitých dat a faktů učitelem, ale prostor by měl být dán žákům, kteří se ve svých myšlenkách k tématu vrátí a své postřehy a prožitky písemně nebo ústně sami formulují. Vztazení k současnosti a vlastnímu životu žáků navíc usnadňuje pochopení proměn lidské společnosti v dějinách a umožňuje žákům konkretizovat svou představu o minulosti.

III. hodina – Hra na archeologa, 1. část

1. Evokace – brainstorming (5 minut)

Cílem této aktivity, jejíž jedna část se odehrává v rámci dějepisu a druhá v rámci výtvarné výchovy, je dát žákům příležitost vyzkoušet si, jak asi vypadá práce archeologa. Je pravděpodobné, že se žáci s pojmy archeolog – archeologie již setkali, jejich představa o této práci však může být mlhavá. První část hry na archeologa se odehrává ve třídě. Učitel vyzve žáky, aby jmenovali vše, co je napadne, když se řekne „archeolog a archeologie“. Nápady žáků učitel zapisuje na tabuli, aniž by je v tuto chvíli více rozváděl či komentoval.

Evokace si klade za cíl žáky motivovat (a to zejména vnitřně) pro další práci. V jejím průběhu by si žáci měli vybavit, co už o tématu vědí, také ale to, že ještě mnohé nevědí a že jejich představy jsou dosti neutříděné a neúplné. Jednou z vhodných aktivit právě pro evokační fázi hodiny je brainstorming, někdy volně překládaný jako burza nápadů. Princip této metody spočívá v tom, že žáci chrlí nápady, jinými slovy říkají vše, co je k danému tématu napadne. Žáci mohou sami sebe inspirovat k dalším neofřelým myšlenkám a vše, co je řečeno, se napíše na tabuli. Hlavním pravidlem je, že žádné nápady nejsou odmítnuty, kritizovány, nebo dokonce zesměšňovány. Nejsou ale také podrobněji rozebírány. V tuto chvíli jde hlavně o to dát prostor volnému toku myšlenek a nápadů, pro komentáře bude prostor později.

2. Práce v terénu (40 minut)

Ještě před zahájením hry na archeologa připraví učitel „naleziště“. Nejprve do starého hadru zabalí postupně všechny květináče, které předtím natřel (každý jinou barvou), a rozbije je kladívkem, tak aby získal zhruba stejné, středně velké střepy. Venku (např. na školním pozemku) vybere vhodný prostor porostlý trávou a střepy na něm rozmístí.

Po skončení brainstormingu se učitel a žáci odeberou na „archeologické naleziště“. Jako pomůcky si s sebou nesou provázek a kolíky, měřidla, papírové lístečky, tužky a mikrotenové sáčky.

- Žáci jsou vyzváni, aby si vyměřili naleziště. Učitel jim ukáže plochu, na které budou hledat. Žáci si tuto plochu vytyčí pomocí kolíků a provázku, změří ji a její rozměry si zapíší na papír.
- Poté se rozdělí do 5 skupin, přičemž každá skupina dostane přidělenou jednu barvu podle barev, které mají rozbité květináče. Učitel může skupiny vytvořit sám a barvy jim přidělit, skupiny je možné ovšem také vytvořit losem. Učitel má připravené kartičky, na nichž jsou

barevné puntíky kopírující barvy květináčů. Od každé barvy je připraveno cca 5-6 kartiček, podle počtu žáků ve třídě. Každý žák si jednu kartičku vylosuje a vytvoří skupinu se spolužáky, kteří mají stejnou barvu jako on.

- Na vyměřené ploše pak každá skupina hledá střepy své barvy. Každý střep, který žáci najdou, vloží do mikrotenového sáčku a přidají k němu papírek s pořadovým číslem a označením, kde byl střep nalezen (místo si vyměří metrem).

Během této aktivity si žáci vyzkouší simulovaný archeologický výzkum v terénu. Kromě prožitku archeologické práce však významný benefit přináší také organizace žáků do skupin. Žáci se učí spolupracovat, domluvit se s ostatními na rozdělení úkolů a organizaci práce, respektovat názor druhých. Na zadaném úkolu nepracují jako jednotlivci, ale podílejí se na něm jako tým a jako tým také nesou zodpovědnost za výsledky své práce.

VÝTVARNÁ VÝCHOVA:

Hra na archeologa, 2. část

3. Zpracování střepů (25 minut)

Žáci pracují ve skupinách, které vytvořili v terénu a nadále simulují práci archeologů, tentokrát část odehrávající se v laboratoři. Každá skupina dostane jeden milimetrový papír a na něj vytvoří mapku archeologického naleziště (1cm odpovídá 1m ve skutečnosti). Dále dostane každá skupina jeden arch formátu A3, který bude záznamovým archem jejich nádoby. Žáci vyndávají ze sáčků jeden střep po druhém. Každý střep očistí štětečkem a podle lístečku v sáčku zaznamenají do mapky místo jeho nálezu. Na záznamový arch potom střep přesně překreslí, zapíše jeho rozměry a uvedou jeho pořadové číslo.

4. Rekonstrukce nádoby (15 minut)

Poslední fází práce je rekonstrukce „pravěké nádoby“. Žáci dostanou do každé skupiny lepidlo, svou nádobu sestaví a slepí.

I v této části hry je jako organizační forma využita skupinová práce. Záleží na žácích, jak si rozdělí práci ve skupině – kdo je zdatný v matematice, bude se cítit jistější v přepočítávání vzdáleností a zakreslování střepů do mapy, výtvarně nadanější žáci se naopak mohou realizovat v překreslování střepů. Někdo může střepy čistit, jiný zjišťovat jejich rozměry... Stejně jako při práci v terénu i tady platí, že aktivita výrazným způsobem podporuje rozvoj kooperačních a komunikačních dovedností žáků.

5. Reflexe (5 minut)

Jako aktivita pro reflexi je v tomto případě zvoleno volné psaní, a to konkrétně na téma „Proč bych chtěl být/nechtěl být archeologem“. Žáci si vezmou pracovní listy a myšlenky, které je k danému tématu napadají, po dobu 5 minut do pracovních listů zapisují.

Reflexe uzavírá lekci a přivádí žáky k zamýšlení nad jejím tématem. Reflexe neusiluje o shrnutí faktů, ale její význam spočívá ve vyrovnání se s tématem, utříděním nově nabytých zkušeností a poznatků. Žák se vrací ke svým původním představám (tzv. naivním prekonceptům), přehodnocuje je a znovu promýšlí. Ideální je, dojde-li u žáků k zosobnění tématu. Volné psaní je aktivizační metodou, která je založena na volném toku myšlenek žáků. Žáci mají daný časový limit a po celou jeho dobu mají psát vše, co je k danému tématu napadne (a to i tehdy, pokud je nic právě nenapadá). Cílem je zaznamenat vše, co jim přijde na mysl, všechny pocity a myšlenky, a to bez ohledu na gramatickou či stylistickou správnost. Žáci píšou v souvislých větách, k napsanému textu se již ale nevrací, neopravují ho.

MLADŠÍ DOBA ŽELEZNÁ – SVĚT KELTŮ

Kartičky s obrázky toho, co Keltové používali:

Čtyřkolový vůz

Spona ve tvaru lidské postavy

Kůlová konstrukce domu

Rybářské náčiní

Amulet ve tvaru divočáka

Ražba mincí

Koňský postroj

Náramek

Zásobnice

Nůžky

Mincovní váhy

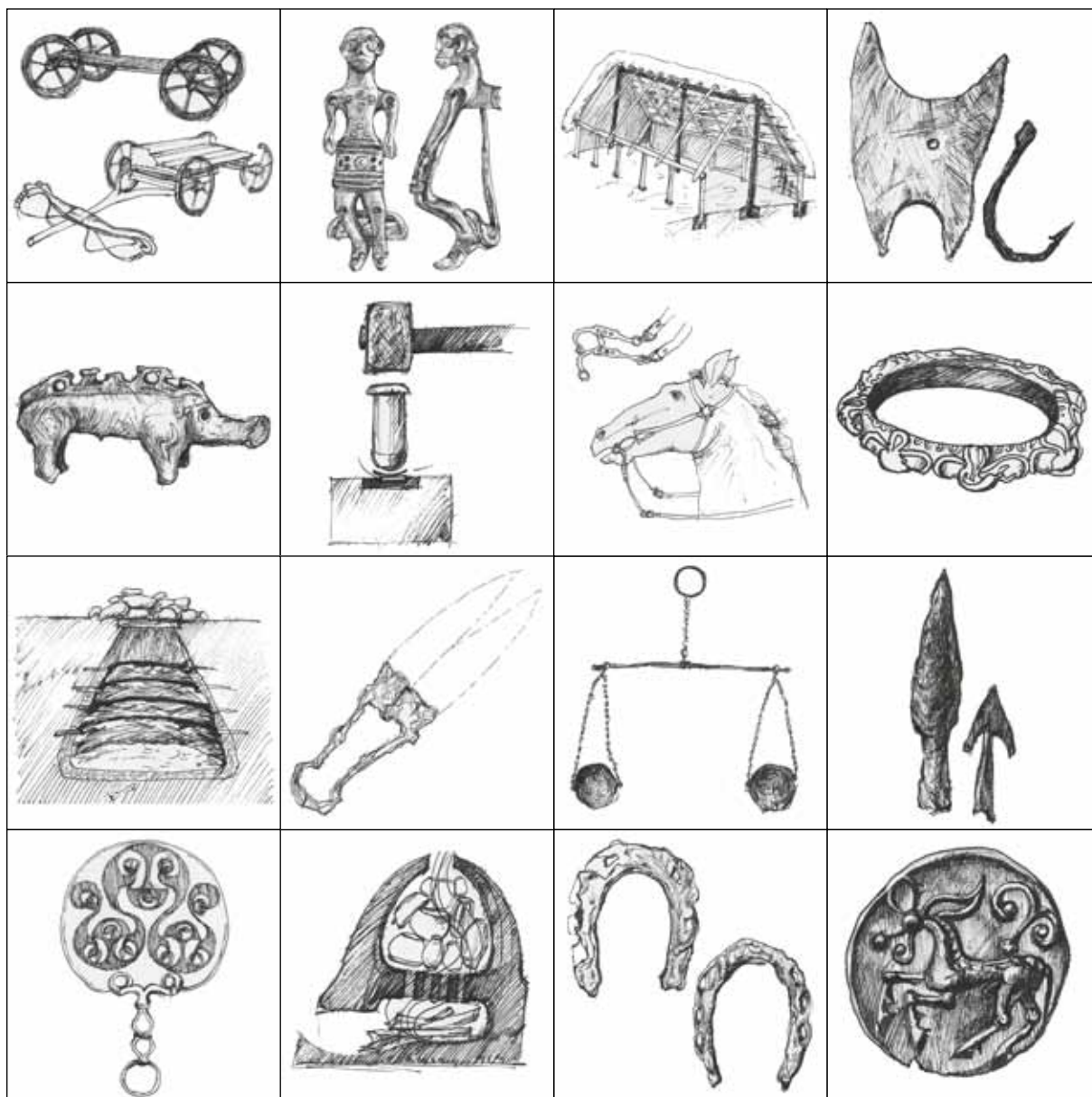
Hroty kopí a šípů

Zrcátko

Pec na výpal keramiky

Podkovy

Mince s reliéfem koníka

Reflexe:

„Jak se liší život můj a mých současníků od života Keltů?“

„Proč bych chtěl být/nechtěl být archeologem?“

KELTOVÉ A MLADŠÍ DOBA ŽELEZNÁ – POZNÁVÁME KELTSKOU SPOLEČNOST

Předmět: dějepis s vazbou na angličtinu, český jazyk

Časová dotace: 3 hodiny (2 hodiny dějepis + 1 hodina český jazyk)

Cíle: V hodinách dějepisu se studenti seznámí s některými prameny, které vypovídají o Keltech a mladší době kamenné, a zamyslí se nad možnostmi a limity takového svědectví, nad metodologií interpretace historických pramenů. Dále se seznámí s rozsahem a chronologií keltského osídlení, charakteristikou keltské společnosti a keltskými tradicemi a v neposlední řadě s odkazem, který po sobě Keltové zanechali. Vazba na angličtinu posiluje dovednosti spojené s porozuměním cizojazyčnému výkladu, vč. rozvoje odborné slovní zásoby. Hodina českého jazyka je postavena na práci s dvěma klasickými díly římského písemnictví daného období, v oblasti kompetencí se soustředí na rozvoj čtení s porozuměním.

Pomůcky: počítač s připojením na internet a dataprojektor

DĚJEPIS:

I. hodina

1. Evokace – brainstorming (5 minut)

Učitel vyzve studenty, aby jmenovali vše, co se jim vybaví při vyslovení pojmu Keltové. Prostor je otevřen všemu, co studentům v daný okamžik v souvislosti s daným pojmem vytane na mysl. Své nápady říkají nahlas, učitel je zapisuje na tabuli.

Evokace je zařazována na začátek hodiny nebo tematického celku s cílem přivést pozornost studentů k tomu, co již o daném tématu vědí. Aktivita by měla být naplánována tak, aby pomohla studentům, vybavit si své starší znalosti o tématu, na něž bude možné navazovat. Studenti si zároveň uvědomují, že jejich znalosti jsou neúplné, a je v nich probuzen zájem o poznávání nových skutečností a souvislostí.

Brainstorming (někdy volně překládán jako burza nápadů) je jednou z možných (a vhodných) aktivit pro evokační fázi hodiny. Mezi základní podmínky patří, že žádnému nápadu se meze nekladou. Žádný nápad není kritizován, vše vyslovené je přijato a zapsáno na tabuli. Hlavní benefit této aktivity spočívá v otevřené mysli všech členů skupiny, kteří se navzájem mohou přivádět k dalším a dalším nápadům.

2. Práce ve dvojici (8 minut)

Učitel rozdává studentům do dvojice nastříhanou sadu obrázků a pojmů z pracovního listu. Jejich úkolem je spojit obrázky s pojmy a následně ve dvojici prodiskutovat, co má každá vzniklá dvojice – obrázek – pojem společného s Kelty. Po skončení práce ve dvojici je ve třídě provedena kontrola přiřazení obrázků k pojmům a učitel vyzve studenty, aby se s ostatními podělili o to, jaká spojení s Kelty je napadla. Učitel nápady studentů může dále doplňovat a dovysvětlovat.

Práce ve dvojici je pro tuto část výuky zvolena hned z několika důvodů. Diskuse nad zadaným úkolem dává studentům příležitost vzájemně se inspirovat, reagovat na sebe a nápady dále rozvíjet. Dvojice je zároveň „bezpečným“ prostředím, kde student snáze ztrácí ostych vyslovit svou myšlenku a může si ověřit její relevantnost u svého kamaráda. Do následné diskuse ve třídě se tak lépe zapojují i jinak nesmělý studenti. Zároveň tato metoda podporuje rozvíjení komunikačních dovedností.

3. Práce s filmovým dokumentem: Terry Jones' Barbarians: The Primitive Celts (k 27. 11. 2012 přístupno na <http://www.youtube.com/watch?v=Wl96VLPCAqw>) (10+23 minut)

Před projekcí úryvků z dokumentu je nezbytná jazyková příprava, neboť dokument je natočen v angličtině. Každý student dostane svůj pracovní list, v němž je vypsána slovní zásoba, důležitá pro porozumění vybraných pasáží dokumentu. Každý student si slovní zásobu individuálně přečte. Poté studenti vytvoří dvojice a anglické výrazy společnými silami přeloží do češtiny. Neznámá slova pro tuto chvíli zůstanou nepřeložená. Nezbytná je následná zpětná vazba ve třídě, při níž učitel se studenty provede kontrolu jejich překladů, pomůže s obtížnými výrazy a v neposlední řadě anglické výrazy několikrát opakovaně vysloví tak, aby studenti byli dobře připraveni na jejich použití v dokumentu. (10 minut)

Jazyková příprava před samotnou prací s dokumentem nesmí být zanedbána, aby práce s obsahem dokumentu nebyla narušena neporozuměním ze strany studentů. Probrání důležité slovní zásoby před projekcí dokumentu s sebou přináší hned několik pozitiv. Studenti si zopakují slovní zásobu, kterou už znají, seznámí se s výrazy novými a v neposlední řadě poznají, jaké bude ústřední téma dokumentu, což jim následně umožňuje mluvenému slovu v angličtině lépe porozumět. Zařazení krátkých úryvků z anglického filmového dokumentu přináší studentům nejen možnost procvičit se v jazykových kompetencích, ale také uvědomit si, že výuka cizích jazyků není izolovaným předmětem a že zvládnutí cizího jazyka je důležitou dovedností pro život a další vzdělávání.

Učitel seznámí studenty s tím, že shlédnou krátké ukázky z filmového dokumentu Terryho Jonese, který se věnuje keltské společnosti v Evropě a jejímu střetávání s Římskou říší. V první ukázce přichází Terry Jones na místo zvané Alesie, které se nachází v dnešní Francii v oblasti Burgundska a kde leželo významné keltské oppidum (učitel vysvětlí studentům pojem oppidum). Toto oppidum obléhal Caesar, který zde vedl s Galy, vedenými Vercingetorixem, zdoluhavý boj, v němž nakonec zvítězil. V druhé ukázce cestuje Terry Jones do Coligny [koliňi] ve východní Francii, místa nálezu významné keltské památky, tzv. colignského kalendáře. Kalendář byl nalezen v roce 1897 nedaleko Lyonu a historikům trvalo 90 let, než se jim podařilo jeho systém rozluštit. Poté už následuje samotná práce s filmovým dokumentem. (3 minuty)

- Studenti dostanou za úkol si důkladně samostatně prostudovat otázky v pracovním listě. (3 minuty)
- Učitel promítne první ukázku z dokumentu, konkrétně časový úsek 9:00-10:38, a to dvakrát. Poté přijde na řadu druhá ukázka. Učitel promítne studentům úseky 12:50-13:32, 15:46-16:02 a 16:28-16:38, opět dvakrát. (6 minut)
- Studenti vypracují odpovědi na otázky do pracovního listu. Je žádoucí, aby učitel nechal projekci zastavenou v čase okolo cca 10:30, kdy kamera snímá detail sochy Vercingetorixe. (10 minut)
- Vyplněné pracovní listy odevzdají studenti učiteli. Cílem není korekce odpovědí, ale zajištění, že všichni studenti budou mít své pracovní listy k dispozici i v příští hodině, kdy s nimi bude dále pracováno.

Na počátku této části hodiny stojí krátký frontální výklad, tedy jedna z nejrozšířenějších metod (nejen) v dějepisném vyučování. Při frontálním výkladu je veškerá pozornost soustředěna na osobu učitele, který je v ten moment jedinou autoritou předávající studentům nové poznatky, a studenti jakožto pasivní příjemci jsou při této metodě více vystaveni riziku ztráty pozornosti. Je tedy vhodné výklad učitele střídát s metodami, při nichž jsou aktivní žáci, příp. při delším frontálním výkladu využít podpůrných metod, které pomáhají udržet pozornost studentů (např. průběžně kladené otázky ověřující porozumění, dopředu zadané otázky, na něž musí studenti odpovědět po skončení výkladu apod.).

Po stručném výkladu učitele před projekcí dokumentu přichází na řadu samostatná práce studentů. Při sledování videa v cizím jazyce je důležité, aby student měl možnost shlédnout dokument (nejméně) dvakrát. V prvním poslechu jde o prvotní seznámení s ukázkou a obecné porozumění ústřednímu tématu, při druhém by se studenti již měli soustředit na hledání odpovědí na otázky z pracovního listu. Seznámení s otázkami před projekcí umožní studentům se v dokumentu lépe orientovat a zároveň soustředit se na důležité. Samostatná práce je vysoce aktivizační metodou, neboť je to student, kdo v dané chvíli pracuje – sleduje ukázkou, hledá odpovědi na otázky a v písemné podobě tyto odpovědi formuluje ve svém pracovním listě.

II. hodina

4. Práce ve dvojici – Poznáváme Kelty a keltskou společnost (10 minut)

Učitel rozdá studentům pracovní listy z minulé hodiny. Každé dvojici vrátí také dvojice obrázků a pojmů, s nimiž dvojice pracovaly na začátku první hodiny, a rozdá pracovní listy s novou sadou otázek. Studenti mají za úkol nové otázky ve dvojici prodiskutovat a odpovědi si každý student zapíše do svého pracovního listu.

5. Zpětná vazba ve třídě – diskuse (10 minut)

V této fázi vyučovací hodiny přichází čas na zpětnou vazbu k úkolům, které studenti zpracovávali do svých pracovních listů na základě samostatné práce a práce ve dvojici. Zpětná vazba je realizována formou diskuse vedené učitelem. Učitel vyzve studenty, aby se s ostatními podělili o odpovědi, které si do obou pracovních listů (z minulé i této hodiny) zapsali. Odpovědi jsou základem pro následnou diskusi, jejímž je učitel moderátorem.

Diskuse je jednou z vyučovacích metod, v níž jsou studenti aktivními tvůrci hodiny a učebního procesu. Cílem je aktivizovat myšlení studentů a dobře kladenými otázkami je přivést k pochopení problému. Studenti jsou motivováni k promýšlení souvztažností a rozvíjí tak své kritické myšlení. Učitel kontroluje tok diskuse a klade takové otázky, aby studenty přivedl k zamýšlení se nad problematikou, jakých pramenů můžeme využít k poznání Keltů a keltské společnosti, jaký obraz nám takové prameny mohou nabídnout a jaké jsou limity těchto pramenů.

6. Práce s mapou (3 minuty)

Učitel vyzve studenty, aby na základě svých dosavadních znalostí o Keltech zakreslili do mapy v pracovním listě:

- O jakých oblastech v Evropě víte, že byly osídleny keltskými kmeny?
- Znáte nějaká archeologicky doložená oppida na území českých zemí či v Evropě?

Práce s mapou představuje nedílnou součást dějepisného vyučování, mapa posiluje názornost a podporuje prostorovou orientaci. V tomto případě se studenti sami stávají tvůrci mapy – přemýšlejí, o kterých archeologických lokalitách slyšeli, o jakých územích byla během minulých hodin v souvislosti s Kelty řeč... Tato území a místa pak zakreslují do mapy. Aktivní přístup k tvorbě mapy napomáhá fixaci a uvědomění si souvislostí.

7. Frontální výklad (7 minut)

Učitel promítne přes dataprojektor obrys mapy Evropy na bílou tabuli a vyzve žáky, aby řekli, jaké lokality keltského osídlení do svých map zakreslili. Zároveň zakresluje do mapy na tabuli jak rozšíření keltského osídlení, tak keltská oppida. Studenti si totéž zakreslují do svých map v pracovních listech a dělají si poznámky z doplňujícího výkladu učitele. Učitel využije mapy k rozšíření výkladu o:

- časové vymezení keltského sídlení
- objasnění fungování keltského osídlení jako decentralizované sítě (na rozdíl od vysoce centralizovaného Říma)
- seznámení s fungováním dálkového obchodu (mezi Kelty samotnými, obchod s Římem; vysokoobjemový obchod s vínem jako prostředkem reprezentace)

Inspiraci pro výklad lze čerpat z produktu Úvod do studia doby laténské, s. 16-18, 44-47.

Frontální výklad tady navazuje na předcházející samostatnou práci studentů a funguje jako její doplnění. Udržení pozornosti žáků podporuje souběžné zapisování poznámek a zakreslování do mapy, stejně tak jako omezený rozsah frontálního výkladu.

8. Interpretace obrázku – práce ve dvojici (4 minuty)

Studenti si prohlédnou obrázek pohřební komory (aniž je jim dopředu řečeno, co je na obrázku). Jejich úkolem je ve dvojici prodiskutovat, co vše na obrázku mohou vidět (čtyřkolový vůz, stolní servis, zlaté šperky...) a co tedy obrázek zachycuje. Poté učitel vyzve studenty, aby se s ostatními podělili o závěry, ke kterým ve dvojicích došli. Následně využije obrázku k rozvinutí diskuse na téma, kdo byl v takové pohřební komoře asi pochován, jaké bylo jeho společenské postavení...

Obrazové prameny mají v dějepisné výuce své nezastupitelné místo, jsou pro žáky velice atraktivní a přístupné, podporují jejich představivost. Při práci s nimi je však zapotřebí mít na paměti, že obrazový materiál by neměl sloužit pouze jako ilustrativní doprovod výkladu, ale hlavně jako didaktická pomůcka, která rozvíjí u žáků schopnost interpretovat, hledat souvislosti. Zejména v dnešní době, kdy jsou lidé vystaveni velkému množství vizuálních podnětů, je důležité umět o těchto podnětech kriticky přemýšlet.

9. Frontální výklad (6 minut)

V návaznosti na analýzu obrázku pohřební komory seznámí učitel formou frontálního výkladu studenty s několika dalšími charakteristikami keltské společnosti. Inspiraci pro výklad lze čerpat z produktu Úvod do studia doby laténské, s. 19-23, 31-36, 61-69. Studenti si během výkladu učitele dělají poznámky.

- Formy reprezentace společenského postavení: bohaté pohřební vybavy; bohatství nošené „na sobě“ (na rozdíl např. od Římanů) – tzn. příslušníci elit nosili mohutné zlaté nákrčníky, šperky apod.
- Keltské náboženské představy: propracovaný polyteistický systém, keltská božstva sdílela s lidmi stejný svět (na rozdíl od římských božstev, která žila odděleně), uctívání zvířat a stromů, role druidů (nejvyšší keltští kněží připravovaní na svou úlohu 20 let, strážci mravů s výchovnými a soudními pravomocemi, propracovaná druidská nauka předávaná ústně ve verších), bardové (příslušníci kněžské vrstvy, autoři hrdinské a náboženské poezie).
- Významné keltské svátky a jejich odraz v křesťanské tradici (Samhain – svátek Všech svatých, Imbolc – Hromnice, Beltine – pálení čarodějnic, Lugnasad – dožínky).

10. Reflexe – volné psaní (5 minut)

Studenti dostanou za úkol do sešitu metodou „volného psaní“ napsat odpověď na otázku „Co jsem se nového dozvěděl o Keltech, co mě zaujalo.“ K dispozici v tuto chvíli nemají pracovní listy, ani své poznámky.

Cílem reflexe je dát studentům prostor vrátit se k probíranému tématu, ovšem bez ambice zopakovat všechna důležitá data a fakta. Studenti mají v rámci aktivity možnost téma znovu individuálně promyslet, vrátit se k vlastním původním představám (co pro mě bylo nové?), revidovat je a nově nabyté zkušenosti a poznatky si uspořádat. Reflexe může mít i velice subjektivní ráz, student vyjadřuje svůj osobní vztah k tématu (co mě zaujalo?).

Metoda volného psaní je pro tuto část fáze hodiny více než vhodná, neboť je postavena na volném toku myšlenek. Student touto cestou může snáze odhalovat nové souvislosti, ale také vyjadřovat své pocity. Před začátkem volného psaní je doporučeno zopakovat studentům základní pravidla této metody, která je nutno respektovat: student píše po celou stanovenou dobu a zaznamenává tok svých myšlenek (a to i tehdy, pokud ho nic k danému tématu nenapadá), píše v souvislých větách, ale nehledí na stylistické a gramatické chyby, k napsanému textu se nevrací a neopravuje ho.

ČESKÝ JAZYK – POJĎME SI ČÍST O CAESAROVÍ!

Cíl: Studenti se seznámí s dvěma klasickými díly antického Říma, lekce klade důraz na mezipředmětovou vazbu (dějiny Keltů, pravěk, doba laténská, antický Řím, císařství, vojenské zdokonalení v důsledku využívání železa – doba železná). Hlavním cílem je práce s textem a trénink dovedností, jako je čtení s porozuměním, analýza textových ukázek, interpretace, vyhledání důležitých informací atd. Hodinou prolíná téma morálky, lidského charakteru a hodnot, které oceňovala antická a oceňuje moderní společnost.

Pomůcky: Zápisky o válce gálské. Přeložil Jan Kalivoda. Praha 2009, s. 25-28; Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Praha 1967.

Domácí příprava: studenti si přečtou úvodní pasáž z Caesarových Zápisků o válce gálské (s. 25- 28).

1. Evokace (5 minut)

Brainstorming – Vyučující vyzve studenty, aby sdělili vše, co se jim vybaví, když se řekne Gaius Iulius Caesar. Učitel zapisuje na tabuli (starověký Řím, triumvirát, Pompeius, Kleopatra, války, Keltové, vražda, březnové idy, '1 ty, Brute?', 15. března 44 př. K., juliánský kalendář,...). Teprve poté, až se vyčerpají všechny nápady, se učitel pokusí sumarizovat tematické okruhy, k nimž studenti dospěli.

Evokace je založena na rozpomínání známých informací o tématu, na vybavování tzv. naivního prekonceptu. Jejím smyslem je umožnit studentům, aby zjistili, že o tématu již leccos vědí, možná jen poněkud roztříštěně a bez souvislostí. Evokace má současně podnítit zájem o téma hodiny, zvědavost, formulaci otázek.

Brainstorming (bouření mozků či volněji burza nápadů) je metoda založená na vybavení co nejvíce nápadů a vychází z toho, že lidé ve skupině vymyslí na základě podnětů ostatních více, než by vymysleli samostatně. Studenti mají být motivováni, aby chrlili nápady a asociace.

K základním pravidlům patří to, že zveřejněné nápady by neměly být v první fázi nijak hodnoceny a komentovány, pouze zaznamenávány, čím více, tím lépe. Učitel v první fázi hraje roli zapisovatele, který se nemusí účastnit vymýšlení (zpočátku může být pro učitele obtížné nekomentovat nápady studentů a jen je pasivně zapisovat). Teprve v další fázi dochází ke kritickému posouzení nápadů, jejich racionálnímu utřídění, zamítnutí či rozpracování. Zařazení brainstormingu na začátku hodiny může uvolnit atmosféru, aktivizovat studenty, motivovat je pro další práci.

2. Frontální výklad: (5 minut)

Na základě témat vytýčených v brainstormingu učitel stručně shrne základní životní příběh Caesara, studentům promítne nebo napíše na tabuli chronologickou osu. Výklad se soustředí zejména na informace o Caesarově literární činnosti a na připomenutí válek Římské říše s Kelty.

Frontální výklad (frontální přednáška) je patrně nejpoužívanější didaktickou metodou. Její význam v této hodině tkví v krátkém a stručném shrnutí základní faktografie o osobnosti a událostech, o nichž budou následně studenti číst.

3. Individuální práce – četba Plutarchova životopisu Caesara (5 minut)

V pracovním listě je připraveno 5 různých úryvků z Plutarchova životopisu Caesara (čísla 1-5). Připravíme studentům kopie (od každého úryvku stejný počet) a necháme je, aby si jeden náhodně vybrali. Studenti si text mají individuálně přečíst a při četbě se soustředit na otázky (viz pracovní list): jaké informace o Caesarově povaze, vlastnostech, charakteru či vzhledu Plutarchos přináší? Jak tyto vlastnosti popisuje? Pomocí jakých jazykových a stylistických prostředků?

Práce s textem by měla směřovat k rozvoji čtenářských kompetencí: porozumění čtenému textu, rozlišení podstatného od nepodstatného, analýza výpovědí, nalezení odpovědí na návodné otázky. Studenti si mohou v textu dělat značky, podtrhovat, číslovat, popisovat.

4. Skupinová práce (10 minut)

Studenti vytvoří skupiny tak, aby se vždy sešla skupina se stejným přečteným textem (1-5). Jejich úkolem je navzájem si představit své porozumění textu a sepsat seznam vlastností a ctností, kterými je Caesar slaven. Jakých vlastností a významných činů si cenila antická římská společnost? Každá skupina na závěr prezentuje výsledky své práce.

Předpokládá se diskuse o těchto klíčových tématech:

Text č. 1:

- Plutarchův cíl – napsat literární portrét, ne chronologický životopis
- chce se proto soustředit na takové příhody, výroky a činy, v nichž se vyobrazují vlastnosti, které chce na Caesarovi oslavit
- používá popis, vyprávění, přímou řeč, dialog...
- ctnosti: ctižádostivost, vojenská zdatnost, umění dobré vlády v době míru, úspěšnost (finanční)...

Text č. 2:

- Plutarchův cíl – napsat literární portrét, ne chronologický životopis
- chce se proto soustředit na takové příhody, výroky a činy, v nichž se vyobrazují vlastnosti, které chce na Caesarovi oslavit
- používá popis, vyprávění, líčení, srovnání...
- ctnosti: hrdinství, vojenská udatnost, charismatický...

Text č. 3:

- Plutarchův cíl – napsat literární portrét, ne chronologický životopis
- chce se proto soustředit na takové příhody, výroky a činy, v nichž se vyobrazují vlastnosti, které chce na Caesarovi oslavit
- používá popis, vyprávění, líčení...
- ctnosti: dovede ocenit zásluhy podřízených a odměnit je – manažerské dovednosti, statečnost, ctižádostivost, vytrvalost, čínorodost, pracovitost, překonávání slabé tělesné konstrukce

Text č. 4:

- Plutarchův cíl – napsat literární portrét, ne chronologický životopis
- chce se proto soustředit na takové příhody, výroky a činy, v nichž se vyobrazují vlastnosti, které chce na Caesarovi oslavit
- používá popis, vyprávění, líčení...
- ctnosti: fyzická zdatnost, čínorodost, pracovitost, nenáročnost, skromnost, uznání

Text č. 5:

- Plutarchův cíl – napsat literární portrét, ne chronologický životopis
- chce se proto soustředit na takové příhody, výroky a činy, v nichž se vyobrazují vlastnosti, které chce na Caesarovi oslavit
- používá popis, vyprávění, líčení, přímou řeč...
- ctnosti: přísnost, pochybovačnost, zodpovědnost, rozhodnost

Skupinová práce patří k oblíbeným organizačním formám výuky, v rámci níž studenti posilují komunikační a sociální dovednosti. Další předností skupinové práce je větší aktivizace studentů (oproti frontální výuce), v níž si prostor mohou najít i nesmělí nebo pasivní studenti. Nese s sebou i určitá rizika – hlukem v hodině počínaje a špatnou spoluprací studentů v některých skupinách konče. Metod, jak vytvořit skupiny, je celá řada: učitel může nechat vytvoření skupin na studentech při respektování jejich kamarádkých vazeb, nebo cíleně vytvořit skupiny dle vědomostí, zkušeností a motivovanosti studentů. Zde využitá metoda spočívá v náhodném výběru (losu), který je spravedlivý, na druhou stranu mohou vzniknout značně nevyrovnané skupiny.

5. Skupinová práce – myšlenková mapa (10 minut)

V další fázi skupinové práce mají studenti za úkol vytvořit pomocí myšlenkové mapy katalog ctností a vlastností, jež oni považují důležité (jichž si váží na lidech ve svém okolí, které oni sami uznávají a chtějí prokazovat a pěstovat).

Myšlenková mapa (mind-map) je grafické schéma s jedním centrálním bodem. Může pomoci vytvořit studentům logický rámec problému, osnovu, která jim umožní strukturovat, co je důležité a méně důležité, nadřazené a podřazené, graficky vyznačovat vztahy a souvislosti mezi jednotlivými názvy, využívat namísto slovního popisu grafické prvky, bubliny, šipky, obrázky, jednoduché symboly, barvy.

Technika myšlenkové mapy, tak jak ji poprvé popsal Tony Buzan v knize Mentální mapování, spočívá v tom, že namísto běžných řádků se píše jen pojmy, představující nápady, úkoly, klíčová slova, které jsou uspořádány kolem klíčového pojmu v centru plochy. Myšlenková mapa vypadá jako pavouk, který má jedno hlavní tělo (centrální pojem, fráze, zde např. „ctnosti a vlastnosti“), od něhož se vše odvíjí a kolem něj se vše točí.

Jednotlivé pojmy propojují linky, na něž se opět píše pojmy, linky se mohou větvit a může vzniknout rozsáhlý „pavouk“. Učitel by měl v průběhu tvorby studenty podporovat, aby nepřestávali psát – dojdou-li nápady v jedné části mapy, mohou rozšiřovat jinou větev.

Výhodou myšlenkové mapy je to, že podporuje kreativitu a zobrazení vztahů a vazeb takovým způsobem, na jaký klasické „odrážkování“ nestačí. Pomůže studentům udělat si „pořádek“ v hromadě pojmů a kategorií, a proto je doporučována jako metoda pro efektivnější studium.

6. Reflexe (10 minut)

Každý student má za úkol napsat metodou volného psaní krátký literární portrét a v něm vylíčit vlastnosti a ctnosti, jichž si váží a které uznává. Může popisovat konkrétní, ale i smyšlenou osobnost.

Reflexe je poslední částí hodiny, v níž by mělo dojít k uspořádání myšlenek. Jejím cílem není závěrečné souhrnné opakování nejdůležitější faktografie z hodiny, spíše individuální zamyšlení nad novými fakty. Vhodná je krátká aktivita, během níž jsou studenti motivováni znovu použít některé informace, k nimž dospěli v průběhu hodiny, vyslovit k nim svůj postoj a vztah.

Metoda volného psaní je vhodná z několika důvodů: patří k brainstormingovým metodám, je tedy dovoleno psát vše, co nás k danému tématu napadá, a to aniž bychom museli hledět na jakékoli normy, pravidla a omezení (stylistická, gramatická atd.). Volné psaní má studentům pomoci nalézt nečekané nápady či souvislosti. Na rozdíl od jiných brainstormingových metod je tato založena na tvorbě souvislého textu, nikoli jen chrlení pojmů či asociací. Studenti by neměli být nuceni zveřejnit svůj výtvar.

Studenti by měli být seznámeni se základními pravidly volného psaní: piš vše, co tě napadá; piš stále, i když máš pocit, že tě nic nenapadá; piš souvislý text; nevracej se k napsanému; nehleď na chyby, na jejich opravu bude čas jindy.

KELTOVÉ A MLADŠÍ DOBA ŽELEZNÁ – POZNÁVÁME KELTSKOU SPOLEČNOST

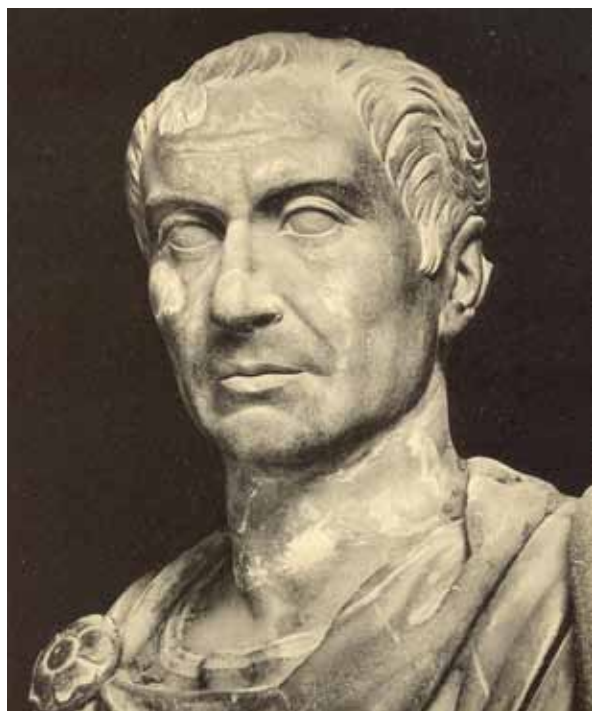
Kartičky pro práci ve dvojici – spojování pojmů a obrázků:

Gaius Julius Caesar

Asterix a Obelix

King Arthur

Haloween - dýně

Terry Jones' Barbarians – The Primitive Celts

Slovní zásoba:

Rome – Roman .....

ancient Celtic centre .....

major investigation .....

after ten years of digging .....

the archeologists have found out .....

column .....

basilica .....

court of justice.....

coffin .....

theatre .....

temple to Jupiter .....

Vercingetorix .....

hero .....^o.....

defy Rome .....

warrior.....

fight – fought – fought .....

to preserve the Celtic way of life .....

look out over .....

obliterated .....

Caesar [si:z] .....

fellow Celts .....

write things down .....

their side of the story .....

survive .....

become – became – become .....

ancient writer Polybios stated .....

knowledge .....

art and science .....

scholar .....

drift badly .....

celebrate .....

simple Barbarian Celts .....

develop .....

astonishing accuracy .....

either didn't know .....

or he was lying .....

Otázky k filmovému dokumentu:

1) Jaké památky odkryli archeologové během rozsáhlého archeologického výzkumu keltského sídliště v Alesii?

2) Čí socha dominuje této významné lokalitě a odkrytým archeologickým nálezům? Popište, jak sochař tuto historickou postavu vypočetil (fyzický vzhled).

3) Jak popisuje Terry Jones keltský kalendář nalezený v Coligny a jak kalendář římský?

4) Jak charakterizoval Kelty římský autor a historik řeckého původu Polybios? Jak Polybiův výrok hodnotí Terry Jones poté, co se seznámil s kalendářem z Coligny?

Otázky pro práci ve dvojicích – Poznáváme Kelty a keltskou společnost:

1) Popište a porovnejte fyzický vzhled Julia Caesara, Vercingetorixe, Asterixe s Obelixem a krále Artuše.

2) Jaké písemné prameny přinášejí svědectví o Keltech a keltské společnosti?

3) Jaký obraz Keltů tyto písemné prameny přinášejí?

Mapa keltského osídlení:

Tipy pro učitele:

Přřazování pojmů a obrázků:

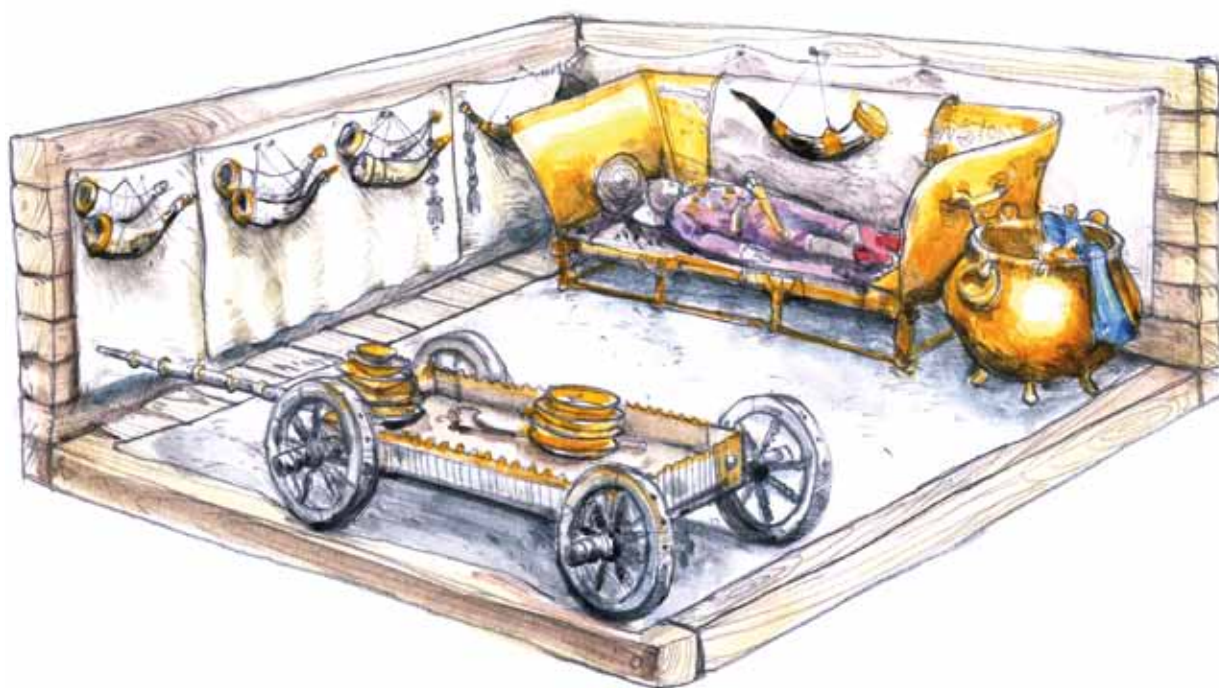
- Gaius Julius Caesar, „Zápisky o válce galské“ – Caesar podává svědectví o obyvatelích Galie
- Král Artuš – mytická postava krále Artuše, který byl považován za krále Britonů (keltského kmene žijícího na území dnešní Anglie) a podle legendy válčil s nepřátelským kmenem Sasů
- Asterix a Obelix – fiktivní postavy francouzského komiksu, který vypráví příběhy obyvatel jedné vesničky v severozápadní Galii
- Halloween – svátek slavený 31. října zejména v anglosaském prostředí, který vychází z tradice keltského svátku Samhain (v tento den se svět živých setkává se světem mrtvých, duše zemřelých se vrací na zem a s nimi přicházejí i nejrůznější duchové; pro svět duchů a duší zemřelých se připravují hostiny a rozsvěcují světýlka; 1. listopad je v keltské tradici také začátkem nového roku)

Slovní zásoba:

Rome, Roman – Řím, římský
 ancient Celtic centre – prastaré keltské centrum
 major investigation – velký výzkum
 after ten years of digging – po deseti letech kopání
 the archeologists have found out – archeologové zjistili
 column – sloup
 basilica – bazilika
 court of justice – soudní dvůr
 coffin – rakev
 theatre – divadlo
 temple to Jupiter – Jupiterův chrám
 Vercingetorix – galský náčelník bojující proti Římanům, konkrétně Caesarovi
 hero – hrdina
 defy Rome – postavit se/vzepřít se Římu
 warrior – válečník
 fight – fought – fought – bojovat (nepravidelné sloveso)
 to preserve the Celtic way of life – zachránit keltský způsob života
 look out over – shlížet na něco (z výšky dolů)
 obliterated – vymýcený, vyhlazený
 Caesar [si:zə] – Caesar (pozor na výslivnost!)
 his fellow Celts – jeho druhové (tj. také Keltové)
 write things down – zapisovat věci
 their side of the story – jejich verze příběhu
 survive – přežít
 become – became – become – stát se (nepravidelné sloveso)
 ancient writer Polybios stated – antický spisovatel Polybios
 knowledge – znalost, vědění
 art and science – umění a věda
 scholar – vědec
 drift badly – odklonit/posunout (špatným směrem)
 celebrate – slavit, oslavovat
 simple Barbarian Celts – prostí barbarští Keltové
 develop – vyvinout, vytvořit, objevit
 astonishing accuracy – ohromující/udivující přesnost
 either didn't know – buď nevěděl
 or he was lying – nebo lhal

Tipy pro diskusi na téma Poznáváme Kelty a keltskou společnost:

- Říman Julius Caesar zobrazován s krátce střiženými vlasy, oholen, naproti tomu Keltové zobrazováni s tradičním knírem, dlouhými natuženými vlasy, přilbou s křídly... Popis fyzického vzhledu Keltů v kontrastu k vzezření váženého římského občana. Král Britonů, Artuš, zobrazován jako rytíř v lesklé zbroji – tedy spíše jako středověký rytíř.
- Nedochovaly se písemné prameny od samotných Keltů, využíváno je tedy svědectví antických písemných pramenů. Jak ukazuje Terry Jones, římská verze příběhu do značné míry formuje naši představu o Keltech.
- Dalšími písemnými prameny referujícími o keltských společnostech jsou tzv. insulární prameny (tj. ostrovní), které pocházejí z britských ostrovů, povětšinou z Irska a Walesu, kde keltské etnikum nebylo převrstveno jiným etnikem. Jedná se zejména o středověká křesťanská díla vznikající v umělecké tradici. Mezi nejznámější díla patří legendy spadající do tzv. Artušovského cyklu a pojednávající o mytickém králi Artušovi.
- Římané podávají obraz Keltů jako hloupých barbarů bez hlubších znalostí umění a vědy, mnohé archeologické nálezy však pomáhají tento obraz vyvracet. Obraz Artuše v duchu středověké rytířské tradice – ctnostný rytíř bojující ve jménu svého lidu a připraven mu pomoci, legenda různými autory prezentovaná v různých obměnách, zpravidla odráží dobu svého vzniku.
- Písemné prameny mnohdy vypovídají více o svém původci než o tom, o kom pojednávají.

ČESKÝ JAZYK – POJĎME SI ČÍST O CAESAROVÍ!**Text č. 1: Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Praha 1967, s. 307, 376.**

„Vypisující v této knize život krále Alexandra a Caesara, jenž přivodil pád Pompeiův, pro množství činů, jež tu jsou, nepředěšleme předmluvou nic jiného, leč že si vyprosíme od čtenářů, aby nás nehaněli, nebudeme-li vyprávět všechny události, aniž tak že bychom nějaký z proslulých příběhů dopodrobna vypracovávali, nýbrž tak, že si většinou povedeme stručně. Vždyť nepíšeme historie, nýbrž životy, a v nejznamenitějších skutcích se nejeví tak veskrze zdatnost a zbabělost, ale často nepatrný skutek, výrok, žert nějaký spíše ozřejmí povahu než bitvy s tisíci a tisíci mrtvých, největší řady vojsk a dobývání měst. Jako se tedy snaží malíři zachytit podoby z obličejů a z tvarů očí a jejich okolí, kde se jeví povaha, a o ostatní části těla se pramálo starají, tak také je třeba dovolit nám, abychom se spíše ponořovali do projevů duše a těmi charakterisovali život každého jednotlivce a abychom jiným ponechali ty velkoleposti a zápasy...

...Vypráví se, že když přecházel přes Alpy a míjel jakousi malou barbarskou obec obývanou nevelkým počtem lidí, řekli jeho druhové se smíchem v žertu: „Zdaž pak je i tu řečnění o úřady, zápasy o první místo a vzájemná závist mezi mocnými?“ A Caesar prý k nim s plnou vážností pravil: „Já bych chtěl být raději u těch zde první než v Římě druhý!“

Podobně opět v Hispanii, když prý jednou ve volné chvíli četl jakousi knihu o Alexandrovi, zamyslel prý se velice a pak konce zaplakal. A když přátelé nad tím projevíli podiv a ptali se po příčině, pravil: „Nemyslíte, že to musí vzbudit smutek, jestliže Alexandros v tak mladém věku kraloval už tak veliké říši, kdežto já jsem dosud nevykonal nic?“

Jakmile tedy vstoupil do Hispánie, hned začal být horlivě činný. V několika dnech sehnal deset nových kohort k dvaceti, jež tam dříve byly, pak podnikl výpravu proti Gallacům a Lusitanům, porazil je a postoupil až k vnějšímu moři, podrobuje si kmeny, které dosud Římány neposlušaly. A když šťastně skončil boje, řídil neméně dobře i poměry v míru, obnovuje svornost mezi obcemi a hlavně léče spory mezi dlužníky a věřiteli... Těše se pro tyto činy dobré pověsti, rozloučil se s provincií; sám zbohatl, vojákům z válečných výprav dopřál prospěchu a byl od nich provolán imperátorem.“

Otázky k 1. textu:

- Jak charakterizuje Plutarchos svou autorskou intenci? Co považuje za svůj cíl a jak jej chce dosáhnout?
- Jaké za tím účelem volí jazykové a stylistické prostředky a postupy?
- Které vlastnosti popisuje v ukázce?

Text č. 2: Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Praha 1967, s. 307, 379.

„Vypisujete v této knize život krále Alexandra a Caesara, jenž přivodil pád Pompeiův, pro množství činů, jež tu jsou, nepředěšleme předmluvou nic jiného, leč že si vyprosíme od čtenářů, aby nás nehaněli, nebudeme-li vyprávět všechny události, aniž tak že bychom nějaký z proslulých příběhů dopodrobna vypracovávali, nýbrž tak, že si většinou povedeme stručně. Vždyť nepíšeme historie, nýbrž životy, a v nejznamenitějších skutcích se nejvíce tak veskrze zdatnost a zbabělost, ale často nepatrný skutek, výrok, žert nějaký spíše ozřejmí povahu než bitvy s tisíci a tisíci mrtvých, největší řady vojsk a dobývání měst. Jako se tedy snaží malíři zachytit podoby z obličejů a z tvarů očí a jejich okolí, kde se jeví povaha, a o ostatní části těla se pramálo starají, tak také je třeba dovolit nám, abychom se spíše ponořovali do projevů duše a těmi charakterisovali život každého jednotlivce a abychom jiným ponechali ty velkoleposti a zápasy...

Doba válek, jež potom vedl, a výprav, jimiž podrobil Gallii, kdy jako by se byl chopil jiného začátku a postavil na jinou cestu života a nových činů – ta doba ukázala, že není z vojevůdců, kteří došli největšího obdivu a stali se nejslavnějšími, ani jediného, kterého by on jako válečník a vůdce nedosahoval. Ať kdo postaví vedle něho Fabie, Scipiony, Metelly, a jeho současníky nebo muže jen krátký čas před ním působivší, Sullu, Maria, oba Lucully anebo i samého Pompeia, jehož sláva tehdy vzkvétala pod širým nebem všelijakými válečnými zásluhami, činy Caesarovy předstihují jednoho obtížností míst, v nichž válčil, druhého velikostí země, které dobyl, třetího množstvím a silou nepřátel, jež porazil, čtvrtého zvláštností a nespolehlivostí povah, jež si stykem podrobil, pátého slušností a mírností k zajímaným, šestého dary a důkazy přízně ke svým spolubojovníkům, všechny pak tím, že vybojoval nejvíce bitev a nejvíce protivníků zničil. Válčil v Gallii neplných deset let, a při tom dobyl silou přes 800 měst, podmanil si 300 kmenů, bil se postupně s třemi milióny nepřátel a z nich jeden milión v boji zahubil a druhý milión za živa zajal.

Náklonnost a ochota, již k němu jeví vojáci, byla taková, že se i ti, kteří se na ostatních výpravách nad druhé nevyznamenávali, řítili nezdolně a neodolatelně do každého nebezpečí pro slávu Caecarovu...”

Otázky k 2. textu:

- Jak charakterizuje Plutarchos svou autorskou intenci? Co považuje za svůj cíl a jak jej chce dosáhnout?
- Jaké za tím účelem volí jazykové a stylistické prostředky a postupy?
- Které vlastnosti popisuje v ukázce?

Text č. 3: Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Praha 1967, s. 307, 380-381.

„Vypisujice v této knize život krále Alexandra a Caesara, jenž přivodil pád Pompeiův, pro množství činů, jež tu jsou, nepředěšleme předmluvou nic jiného, leč že si vyprosíme od čtenářů, aby nás nehaněli, nebudeme-li vyprávět všechny události, aniž tak že bychom nějaký z proslulých příběhů dopodrobna vypracovávali, nýbrž tak, že si většinou povedeme stručně. Vždyť nepíšeme historie, nýbrž životy, a v nejznamenitějších skutcích se nejví tak veskrze zdatnost a zbabělost, ale často nepatrný skutek, výrok, žert nějaký spíše ozřejmí povahu než bitvy s tisíci a tisíci mrtvých, největší řady vojsk a dobývání měst. Jako se tedy snaží malíři zachytit podoby z obličejů a z tvarů očí a jejich okolí, kde se jeví povaha, a o ostatní části těla se pramálo starají, tak také je třeba dovolit nám, abychom se spíše ponořovali do projevů duše a těmi charakterisovali život každého jednotlivce a abychom jiným ponechali ty velkoleposti a zápasy...

V Británii zabředli přední centuriové do místa bažinatého a plného vody, a tu na ně nepřátelé učinili útok. Jeden prostý voják se vrhl, zatímco sám Caesar přihlížel bitvě, do středu nepřátel, vykonal mnoho pravých divů statečnosti a centuriony zachránil, neboť nepřátelé prchli, sám však přecházející jako poslední za všemi a jsa tísněn, vrhl se do vod močálu a jen stěží, jednak plavaje, jednak kráčeje, dostal se bez štítu na souši. Když se mu Caesar s družinou podívovali a s radostí a křikem ho vítali, on velmi zahanben a se slzami v očích padl Caesarovi k nohám a prosil ho za odpuštění, že odhodil svůj štít... Tak horlivé a ctižádostivé smýšlení Caesar sám vypěstoval a vycvičil, za prvé tím, že nešetřil dary a poctami, dáváje tím najevo, že shromažďuje bohatství z válek nikoli na vlastní přepych a nějaké požitky, nýbrž že jsou u něho uloženy a hlídány pro každého ceny za statečnost a že jemu záleží na bohatství potud, pokud je dává vojákům, kteří ho jsou hodni; za druhé pak tím, že ochotně podstupoval každé nebezpečí a žádné námaze se nevyhýbal.

Že ovšem miloval nebezpečnosti, tomu se nedivili při jeho ctižádostivosti; ale v úžas uváděla jeho vytrvalost v námahách, neboť se zdálo, že je snáší, přepínaje své tělesné síly. Byl totiž útlé postavy, pleť měl bílou a jemnou, trpěl bolestmi hlavy a propadal epileptickým záchvatům – ta nemoc ho poprvé přepadla v Cordubě. Ale svou chorobnost si neučinil záminkou pro pohodlí, nýbrž v poli hledal lék proti své slabosti, bojuje nesmírnými pochody, prostou životosprávou, stálým pohybem na vzduchu a útrapami proti zlu a sřezá své tělo, aby mu nepadlo za kořist. Spával většinou na vozech nebo v nosítkách, aby mohl doby odpočinku využívat k činnosti. Za časného rána jezdil k tvrzím, do měst a k opevněním; při tom u něho sedával jeden z těch sluhů, kteří byli zvyklí za pohybu zapisovat, co říkal, a vzadu stával voják s mečem. A on cestoval s takovým vypětím sil, že při svém prvním odchodu z Říma dorazil k Rhodanu v osmi dnech.“

Otázky k 3. textu:

- Jak charakterizuje Plutarchos svou autorskou intenci? Co považuje za svůj cíl a jak jej chce dosáhnout?
- Jaké za tím účelem volí jazykové a stylistické prostředky a postupy?
- Které vlastnosti popisuje v ukázce?

Text č. 4: Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Praha 1967, s. 307, 381.

„Vypisujete v této knize život krále Alexandra a Caesara, jenž přivodil pád Pompeiův, pro množství činů, jež tu jsou, nepředěšleme předmluvou nic jiného, leč že si vyprosíme od čtenářů, aby nás nehaněli, nebudeme-li vyprávět všechny události, aniž tak že bychom nějaký z proslulých příběhů dopodrobna vypracovávali, nýbrž tak, že si většinou povedeme stručně. Vždyť nepíšeme historie, nýbrž životy, a v nejznamenitějších skutcích se nejví tak veskrze zdatnost a zbabělost, ale často nepatrný skutek, výrok, žert nějaký spíše ozřejmí povahu než bitvy s tisíci a tisíci mrtvých, největší řady vojsk a dobývání měst. Jako se tedy snaží malíři zachytit podoby z obličejů a z tvarů očí a jejich okolí, kde se jeví povaha, a o ostatní části těla se pramálo starají, tak také je třeba dovolit nám, abychom se spíše ponořovali do projevů duše a těmi charakterisovali život každého jednotlivce a abychom jiným ponechali ty velkoleposti a zápasy...

Jezdit na koni byla pro něho už od dětství snadná věc; neboť byl zvyklý ze všech sil hnát koně, stahuje při tom ruce dozadu a zakládá si je na zádech. Ale za toho tažení (do Galie) se ještě vycvičil v tom, že mezi jízdou na koni diktoval dopisy a postačil současně dvěma písařům, jak tvrdí Oppius, dokonce i většímu počtu. Vypráví se také, že si on první vymyslel vést s přáteli rozhovor písemně, když mu naléhavé okolnosti pro množství práce a velikost města nedovolovaly vyčkat osobního setkání.

Jako důkaz toho, jak lehké ho bylo uspokojit ve stravě, uvádějí toto: Když ho jednou v Mediolanu častoval hostinský přítel Valerius Leo, předložil mu chřest a místo olivového oleje naň nalil vonný olej. Caesar to klidně snědl, a přátelům, kteří se nad tím pohoršovali, vyhuboval: „Stačilo přece,“ pravil, „nebrat si to, jestliže to někomu nechutnalo; ale kdo takový poklesek ve způsobech vytýká, sám není způsobilý.“

Na cestě byl jednou zimou přinucen uchýlit se do chýše chudého člověka. Když v ní nenalezl nic mimo jedinou místnost, jež mohla s bídou pojmout jednoho člověka, pravil svým přátelům, že při významných je třeba ustupovat před nejlepšími, při nutných potřebách před nejslabšími, i poručil, aby si tam odpočinul churavý Oppius. Sám s ostatními spal na krytém místě přede dveřmi.“

Otázky k 4. textu:

- Jak charakterizuje Plutarchos svou autorskou intenci? Co považuje za svůj cíl a jak jej chce dosáhnout?
- Jaké za tím účelem volí jazykové a stylistické prostředky a postupy?
- Které vlastnosti popisuje v ukázce?

Text č. 5: Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Praha 1967, s. 307, 382.

„Vypisujete v této knize život krále Alexandra a Caesara, jenž přivodil pád Pompeiův, pro množství činů, jež tu jsou, nepředevším předmluvou nic jiného, leč že si vyprosíme od čtenářů, aby nás nehaněli, nebudeme-li vyprávět všechny události, aniž tak že bychom nějaký z proslulých příběhů dopodrobna vypracovávali, nýbrž tak, že si většinou povědeme stručně. Vždyť nepíšeme historie, nýbrž životy, a v nejznamenitějších skutcích se nejvíce tak veskrze zdatnost a zbabělost, ale často nepatrný skutek, výrok, žert nějaký spíše ozřejmí povahu než bitvy s tisíci a tisíci mrtvých, největší řady vojsk a dobývání měst. Jako se tedy snaží malíři zachytit podoby z obličejů a z tvarů očí a jejich okolí, kde se jeví povaha, a o ostatní části těla se pramálo starají, tak také je třeba dovolit nám, abychom se spíše ponořovali do projevů duše a těmi charakterisovali život každého jednotlivce a abychom jiným ponechali ty velkoleposti a zápasy...

Když viděl, že jeho důstojníci pozbývají zmužilosti, a to hlavně ti urození mladí muži, kteří se s ním odebrali do Gallie v domnění, že na Caesarových výpravách budou žít v přepychu a obohacovat se, svolal je dohromady a vyzval, aby odešli a neúčastnili se boje, jsou-li tak nemužní a změkčilí, on prý si vezme toliko desátou legii a potáhne proti barbarům. Vždyť má bojovat s nepřáteli, kteří nejsou statečnější než Kimbrové, a on sám není horší vojevůdce než Marius. I poslala k němu desátá legie deputaci a ujišťovala svou vděčností, ostatní pak legie vyčítaly svým velitelům zbabělost. Všichni byli naplněni nadšením a horlivostí a následovali ho na cestě trvající mnoho dní, až se utábořili ve vzdálenosti 200 stadií od nepřátel...

Jakmile dorazil k řece oddělující Předalpskou Gallii od ostatní Itálie (nazývá se Rubico), začal v duchu rozvažovat, neboť se blížil k vážnému rozhodnutí, a velikost jeho smělého podniku v něm vzbudila zmatek; i dal zastavit. Také pochod svých sborů zarazil a v nitru bojoval těžký boj, mlčky se rozhoduje brzy pro to, brzy pro ono, a jeho rozvaha tehdy velmi kolísala. Četné pochyby rozbíral i se svými přítomnými přáteli – mezi nimi byl také Asinius Pollio –, uváděje si na mysl, jakých strastí počátkem bude pro všechny lidi jeho přechod přes řeku a jak o něm potomstvo bude mluvit.

Ale nakonec se prudce vytrhl ze svých úvah, učinil jaksi skok do budoucnosti a pronesl ono známé úsloví, jehož užívají lidé vstupující do nejistých osudů a odvážných podniků: „Ať je kostka vržena!“ a vyrazil k přechodu. Nadále pak již postupoval kvapem, vpadl přede dnem do Arimina a zabral je.“

Otázky k 5. textu:

- Jak charakterizuje Plutarchos svou autorskou intenci? Co považuje za svůj cíl a jak jej chce dosáhnout?
- Jaké za tím účelem volí jazykové a stylistické prostředky a postupy?
- Které vlastnosti popisuje v ukázce?

NA CHVÍLI ARCHEOLOGEM – tematická hra

Tato hra představuje dětem vtipnou formou práci archeologů – od hledání střepů prastarých nádob, přes zakreslení naleziště do mapy, přeměření střepů až k samotné rekonstrukci nádoby.

Potřebné pomůcky

- keramická nádoba (květináč, hrneček, talířek, atd. – 1 ks na každou skupinu)
- provaz na vytyčení hledací plochy
- kolíky – 4 ks (nebo dle velikosti hrací plochy) pro každou skupinu
- do každé skupiny
  - lepidlo – nejlépe vteřinové či jiné, které lepí keramiku
  - mikrotenové sáčky
  - štětce
  - tužku
  - papír
  - pravítko či metr

Jak na to – příprava

Nejdříve připravíme hledací plochu. Provazem a kolíky vytyčíme území (čtverce), na kterém se budou hledané střepy „prastarých“ nádob nacházet. Počet území je závislý na počtu skupin, které budou tuto hru hrát. Optimální skupina zahrnuje 5-7 dětí. Rozloha hledací plochy je odvozena od věku a schopností hledačů a také od požadované náročnosti hry. Všechna území musí být stejně velká, aby byla totožná šance na výhru.

Dalším krokem je příprava střepů. Vezmeme např. starý keramický květináč, zabalíme ho do kusu látky a za pomoci kladívka rozbijeme. Je důležité mít opět dostatek stejných nádob, aby byla zaručena stejná náročnost úkolu a každá skupina tak skládala stejný kus artefaktu. Velikost střepů závisí na složitosti terénu – do vyšší trávy volíme větší střepy, na „golfový“ trávník mohou být menší. Je důležité zaznamenat si, kolik střepů tvoří nádobu a pokusit se o to, aby se počet střepů u jednotlivých nádob moc nelišil (odchylka max. 2 střepy). Poté střepy rozmístíte na hrací území.

Jak na to – úkol pro děti

Hru můžeme s dětmi zahájit vyprávěním o práci archeologa, připomínkou filmů o Indiana Jonesovi či jiným motivačním vyprávěním. Následuje vysvětlení pravidel a prostor pro dotazy.

Prvním úkolem dětí je do určitého časového limitu najít všechny střepy, které tvoří dávný artefakt a přesně zaznamenat jejich polohu v rámci naleziště do mapy (na papír čtvercového formátu). Jedná se o práci archeologů v terénu. Každý střep dají do samostatného sáčku a označí číslem.

Ve druhé části hry si archeologové vyzkouší práci restaurátorskou. Ta začíná pečlivým očištěním střepů štětečky. Následuje zaznamenání vlastností jednotlivých střepů – přesné překreslení, naznačení rozměrů, typ materiálu apod. Následuje závěrečná část, slepení celé nádoby vteřinovým lepidlem. Opět může probíhat na čas.

Tipy a triky

- Délka hry i počet hráčů záleží zcela na Vás. Je možné hrát jak dvě hodiny, tak i celý den. Vše záleží na stanovených pravidlech, obtížnosti hledání střepů apod.
- Pro větší obtížnost je možné na jednotlivá území rozmístit dva druhy střepů, ze kterých se poté slepí dvě odlišné nádoby. V takovém případě mohou mít skupiny i více členů.
- Velikost skupin je dobré učit tak, aby se její členové mohli rovnoměrně zapojit.

POSTAV SI PEC

Potřebný materiál

- spraš (suchý sypký) popřípadě jíl (mokrý) – cca 3 m³
- písek – cca 1 m³
- sláma – jeden slisovaný kvádr
- ohebné proutí o průměru cca 1,5 – 2,5 cm – 40 kusů
- velké pravidelné kameny (mohou být i dlažební kostky – výška 10 cm)
- pevný provázek
- plachta nebo pevný igelit 2x2m
- nářadí (lopata, rýč, sekera, hrabičky)

Výroba mazanice na stavbu pece

Mazanice se vyrábí v průběhu stavby. Jedině tak docílíte kvalitního nepřesušeného stavebního materiálu. Ideálně se výrobě mazanice účastní 3 osoby – dva šlapači a jeden přihazovač. Šlapači pracují na boso (na případnou obuv by se hlína balila a nebylo by docíleno dokonalého prohnětení a spojení všech surovin).

Na začátku práce je nutné vykopat jámu na šlapání o průměru cca 1,5 m a hloubce 30 cm. Zkontrolujte, zda na dně nejsou výmoly či ostré kameny (zabráňte zranění). Pro ulehčení práce vystelte díru plachtou nebo igelitem, mazanice se bude lépe vyndávat.

Do jámy přidejte materiál v poměru 2 lopaty jílu na 1 lopatu písku a přiměřené množství vody. Začněte šlapat nohama a všechny suroviny tak pečlivě smíchejte (stejně jako hnětení těsta, jen místo rukou používáme nohy). Správná konzistence prošlapané směsi se dá přirovnat modelíně. Maximální množství směsi je odhadnuto na polovinu jámy, poté dochází ke špatnému prošlapaní a nejsou dokonale rozmělněny hrudky.

Jakmile je směs prošlapána, posype se slámou, které slouží ve směsi jako pojivo. Následuje důkladné všlapaní slámy do vyrobené mazanice, aby nebyla jen zvenčí, ale především uvnitř. Šlapač začátečník zvládne jednu **dávku kvalitní mazanice** ušlapat za cca **45 minut**. Zdatný šlapač dokáže tento čas zkrátit na polovinu.

Tipy a triky

- Při šlapání doporučujeme poslouchat rychlou, nejlépe irskou skočnou, hudbu. Šlapání do rytmu tak půjde lépe „od nohy“.
- Spraš můžete sehnat v bývalých cihelnách.

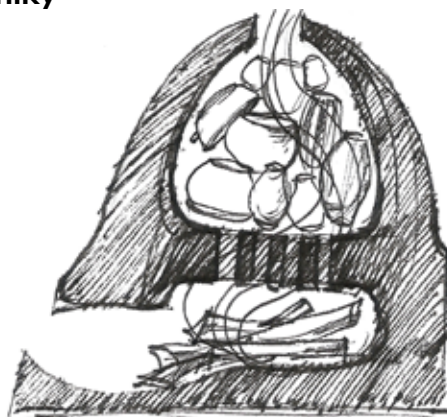

Stavba dvoukomorové pece pro výpal keramiky

Konstrukce dvoukomorové pece je doložena z nálezů u obce Kramolín. Topeniště je v této peci odděleno od prostoru pro keramické výrobky, což zajišťuje bezpečnější výpal (nádoby se nemohou dostat do styku se dřevem a poškodit se). Stavba této pece je poměrně náročná, jelikož mimo vlastní klenby je třeba vytvořit i rošt.

Odhadovaná **doba stavby** se pohybuje okolo **2 až 3 dnů** a doporučujeme stavět **za slunného počasí**.

Šířka základů se řídí požadovanou velikostí pece. Pro začátek je vhodné zvolit průměr přibližně jeden metr. Vlastní pec má půdorys ve tvaru podkovy a terén před topeništěm je zarovnan do roviny. Základ stavby tvoří žulové kostky, které vyskládáme do podkovy (dle půdorysu). To zajistí dostatečnou tepelnou izolaci i ochranu topeniště. Přidáme řadu kostek i do středu podkovy tak, aby se topeniště rozdělilo na dvě stejné části – dvě komory. Kostky pak pečlivě začneme obalovat připravenou mazaninou.

Dalším krokem je výroba roštu, který bude oddělovat topicí část od části pro keramické nádoby. Připravíme si rovné pruty a vytvoříme křížovou konstrukci roštu. Pevnost roštu zajistíme provázkem.

Připravený rošt položíme na podkovu a opět ho celý obalíme připravenou mazaninou, tak jako při tvorbě kameninové základny. Je důležité, aby byl rošt obalen dostatečně, jinak hrozí nebezpečí, že dřevěnou konstrukci spálí žár dřívě, než se vypálí samotný keramický rošt. Pokud by se tak stalo, rošt by se propadl a keramické výrobky by se otřesem mohly rozbít.

Až budeme mít celou dřevěnou konstrukci obalenou, doporučujeme uhladit vzniklou plochu, jelikož bude sloužit jako podlaha pro komoru s výrobky. Hladká podlaha umožní snadnější manipulaci s výrobky uvnitř pece.

Aby mohl žár z topicí části proudit do části vypalovací, je nezbytné vytvořit do roštu díry – průduchy. Průduchy se nejlépe tvoří násadou na nářadí, jelikož takto vzniklé otvory mají optimální velikost.

Z ohebných prutů vytvoříme kostru klenby pece, jejíž výška je zhruba 1 metr. Základní pruty zapichujeme do stěn pece ve vzdálenosti 8-10 cm. Zapichování se musí provádět opatrně a každý prut by měl být min. 10 cm ve stěně pece, aby nehrozilo jeho vyvalení v průběhu stavby. Pruty na jejich volných koncích svážeme dohromady a do vzniklé klece zapleteme pruty také horizontálně, aby byla kopule více zpevněná. Každý spoj svážeme pevným uzlem. Když máme konstrukci hotovou, můžeme ji začít opět oplácávat mazanicí. Stěna kopule by měla být po celém obvodu o stejné šířce (cca 10 cm).

V zadní části pece musíme počítat s místem pro dvířka, kterými budeme do pece vkládat keramické výrobky. Ideálně by měla dvířka začínat zhruba 5-10 cm nad podlahou vypalovací komory. Jejich výška a šířka záleží plně na vás a na velikosti nádob, které v peci hodláte vypalovat. Pro vytvoření dvířek můžete použít dva způsoby. Prvním z nich je klasické zastavění celé kopule a následné vyříznutí dvířek. Druhá možnost je vynechání otvoru pro dvířka již při stavbě kopule a jejich uplácání po dokončení prací na peci.

Mazanici nanášíme po celém obvodu pece až k vrchní části konstrukce. Každá pec musí mít komín, aby měla ten správný tah. Komín vznikne v konstrukci pece sám a to tak, že se mazanicí nezakryje vrchní část pece (poslední věnec konstrukce o průměru max. 15 cm).

A pec je hotová. Nyní stačí už jen 2 měsíce počkat, než řádně vyschne a může se začít vypalovat. Pokud je pec chráněna před deštěm (stříška, igelit), vlhkem (sláma) a sněhem měla by vydržet dva roky. Samozřejmě záleží na počtu provedených výpalů a kvalitě stavby.

Tipy a triky

- Pec je dobré stavět ve svahu, čímž se ušetří velká část zadní a boční klenby.
- Pec je třeba orientovat směrem proti větru a základy prokopat tak, aby k topeništi byl dobrý přívod vzduchu.
- Při nanášení vrstev mazanice si dejte pozor na „spadávání stěn“. Pokud máte mazanici příliš řídkou, můžou se vám stěny vyvalovat do stran. V takovém případě je dobré práci přerušit a počkat než postavená část stěny seschne a při šlapání mazanice docílit tužšího těsta.
- Na výpal je nejvhodnější lehké dřevo (jehličnany) – cca 2 m³
- Doba výpalu je záležitost na celý den – minimální doba topení v závislosti na druhu keramické hlíny je 12 hodin bez kolísání teploty, tedy s přípravou a roztopením cca 15 hodin.

Výroba válečkové keramiky

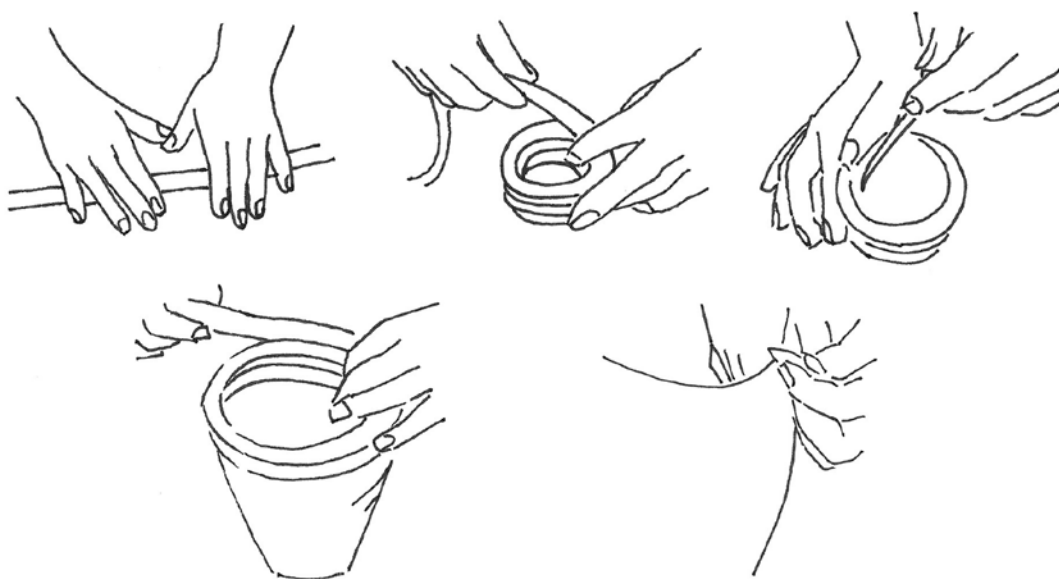
Válečková keramika se vyrábí za pomoci tzv. hadů. Vezmeme si část hlíny (optimální velikost „do dlaně“) a vytvarujeme z ní válec, který poté na podložce za pomoci prstů rozválíme do dlouhého válečku o průměru cca 0,5 až 1 cm. Válečky poté skládáte na sebe a spojujete mačkáním a třením. Každý spoj je nutné potřít šlikrem, abychom zajistili jeho pevnost.

Jedná se o jednu z jednoduchých metod keramického modelování – zvládne ji každý.

Tipy a triky

- Válečky umožňují vytvořit dokonale souměrné nádoby všemožných tvarů a pokřivení.
- Stejný princip k vytvoření jiné struktury spočívá ve spojování kuliček, čtverečků apod.
- Vyhlazení vnitřní části – zamezí zachytávání případných nečistot.
- Vyhlazení venkovní části – hladká struktura pro ozdobné ornamenty a další rytiny.

šlikr – kapalná substance sestávající z vody a keramické hlíny. Většinou se používá stejná hlína, z jaké je výrobek. Používá se k lepení hlíny nebo k povrchovým úpravám.

Výroba vytlačované keramiky

Snažíme se dosáhnout miskovitěho tvaru ručním točením z hručky hlíny.

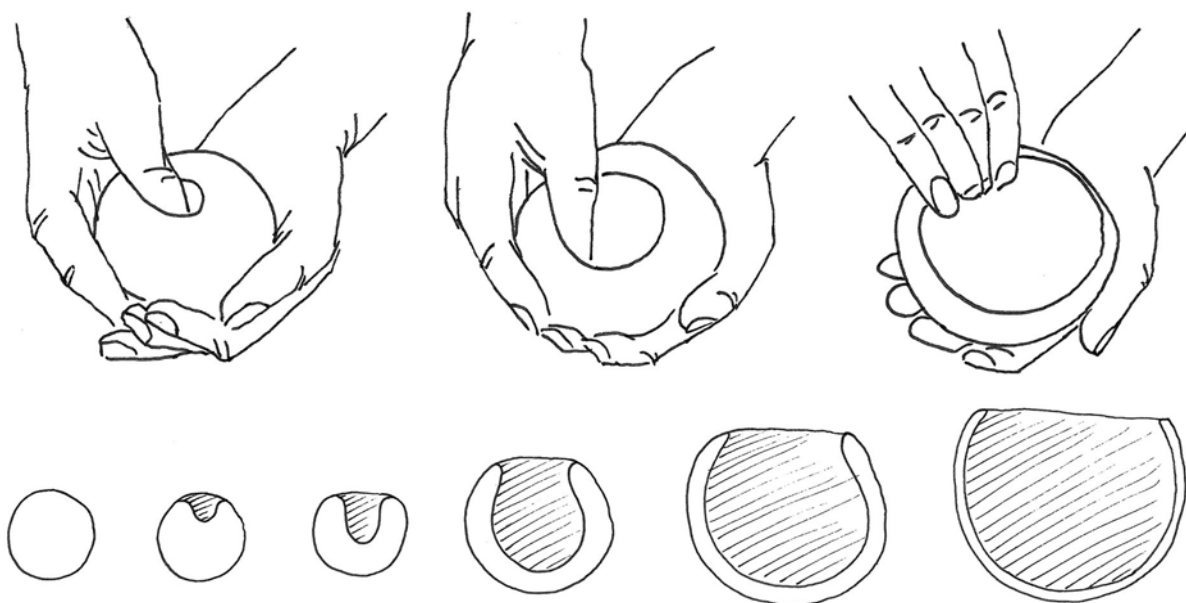
Nejprve vytvoříme v dlaních z hroudy hlíny kuličku. Vmáčkne palce kolmo do hlíny a rotačními pohyby prohlubujeme (formujeme). Palcem a prsty ruky (stěnou prstů) kontrolujeme stěnu vznikající misky, aby byla všude stejně silná (cca 0,3 až 0,5 cm) a uhladíme ji, aby měla přirozenou strukturu. Misku tvoříme z vláčné, tvárné hlíny, která se dá sebemenším dotykem měnit, tvarovat. Případné praskliny dohladíme šlikrem nebo vodou.

Pozor na přílišné promáčení!

Některým dětem může tato metoda dělat problém, jelikož je třeba vyvinout dostatečnou sílu na „palcovou“ díru i následné modelování.

Tipy a triky

- Vytlačování je vhodné pro tvorbu malých misek, kalíšků a ostatních výrobků, které svou velikostí odpovídají nebo jen o kousek převyšují velikost dlaně tvořitele. Pro větší díla je vhodné využít válečkování či točení na kruhu.
- Jako pomocník na vytvoření díry může posloužit konec vařečky.

Práce s cínem

Výroba pícky

Potřebný materiál

- spraš (jíl) – lze sehnat volně v přírodě či ve staré cihelně
- písek
- voda
- plachta nebo kyblík

Doba výroby

- 1 hodina i s přípravou stavebního materiálu

Nejprve si musíme vyrobit mazanici, ze které se pícka staví. Jelikož je tato pec malá, můžeme mazanici smíchat ručně na kusu plachty/ igelitu nebo v nádobě (kyblík).

Materiál mícháme v poměru 2 díly jílu na 1 díl písku a přiměřené množství vody. Začněte zpracovávat stejně, jako když hněteme těsto na buchty a všechny suroviny tak pečlivě smíchejte. Správná konzistence směsi se dá přirovnat keramické hlíně.

Když máme přichystaný materiál, začneme s plácáním pece. Cínová pec je oválné topeniště s bočním otvorem pro měch.

Rozměry pícky jsou přibližně 35x15x10 cm. Nejprve uplácáme oválný základ pece (dno) o tloušťce cca 5 cm. Poté na jeden okraj přiložíme železnou rouru o průměru 2 cm a dále ji obalíme mazanicí, aby po jejím vyjmutí vznikl v peci otvor vedoucí z boku přibližně do středu pece. Tento otvor bude sloužit jako vstup pro měch při rozfoukávání topeniště.

Dále vystavíme obvodové stěny, které zamezí odfoukávání uhlíků a sníží tepelnou ztrátu. Celou pícku pečlivě uhladíme a necháme před použitím vyschnout na nepřímém slunku.

Tavba cínu a výroba mincí

Potřebný materiál

- cín
- pícka na cín
- tyglíky
- matrice (formy na odlévání)
- dřevěné uhlí, třísky na zátop
- sirky
- kleště, rukavice

Doba tavy

- min. 30 minut (čas zahrnuje i dobu na roztopení pece)

Cín se taví v nádobkách, které nazýváme tyglíky. Jedná se o nádoby vyrobené vytlačovanou metodou. Tyglík je tedy asi 8 cm vysoká nádobka kulovitěho tvaru o průměru hrdla cca 1-2 cm (dle velikosti cínového polotovaru).

Důležitou částí u tavy cínu je dobře vyhřátá pec. Nejprve si v pícce rozděláme za pomoci třísek maličký ohýnek, do kterého postupně budeme přisypávat dřevěné uhlí. Nemusíme uhlíky rozfoukávat, jelikož máme v pícce otvor pro měch. Právě díky měchu je pec spolu s rozžhavenými uhlíky připravena k tavně zhruba po půl hodině.

Tyglík s cínem umístíme na nejžhavější místo v topeništi (na střed). Pozor, aby se při vyhořívání uhlíků tyglík nepřevrh! Nyní už jen udržujeme topeniště žhavé a postupně přisypáváme dřevěné uhlí.

Při tavně mění cín svou barvu. Z původní stříbrné pomalu začne házet zlatavé odlesky. V tento okamžik se cín začíná pomalu roztékat, až zcela ztekutí. Ze začátku tavy tato část trvá i 15 minut, po určité době se však topeniště i tyglík vyhřejí natolik, že tavně jednoho kousku cínu může trvat pouhé 3 minuty.

Jakmile máme cín v tekutém stavu, můžeme tyglík uchopit do kleští a opatrně ho přelit do připravené formy na mincové polotovary (do matrice). Jedná se o destičku s mnoha důlky, vyrobené ze stejného materiálu jako tyglík. V této formě se nechá cín znovu zchladnout (ztuhnout) a po vyklepnutí získáme mincové polotovary neboli střížky.

Většinou se tyto střížky ještě minimálně jednou přetaví, aby se docílilo čistoty materiálu. Špína se při slévání roztaveného cínu drží na stěnách tyglíku. Je tedy čistě na vás, kolikrát si střížky přetavíte.

Po závěrečné tavně se roztavený cín nalévá do matrice s mělčími kulatými důlky. Po zchladnutí a vyklepnutí z formy se tyto polotovary položí na raznici a za pomoci razidla a kladiva se na ně vyrazí znak. A mince je na světě!

Tipy a triky

- PŘI PRÁCI POUŽÍVEJTE RUKAVICE A TYGLÍK BERTE ZÁSADNĚ ZA POMOCI KLEŠTÍ – POZOR VŠE JE VELMI ŽHAVÉ!
- pícka se musí po tavně nechat zchladnout (trvá cca 1 hodinu)
- NIKDY nepolévejte pícku vodou – PRASKNE.

Výroba opukových forem

Potřebné pomůcky

- opuka (čím více, tím lépe – ne vždy se štěpí tak, jak chceme) – je třeba vhodně volit, vhodnější je měkčí opuka, doporučujeme vyzkoušet více druhů. Lze sesbírat volně v přírodě.
- rypadla, kamenická dláta, hřebíky
- kladívko nebo palička

Doba práce

- výrazně se odvíjí od zručnosti, vhodné opuky i požadovaného výsledku – od 30 min. do 3 hod.

Výroba opukové formy se může jevit jako velmi jednoduchá. Ovšem pozor. Velkou dávkou trpělivosti si někteří z nás musí obstarat již na první krok v cestě za formou.

Nejprve se musí opuka rozštípnout na dva kusy, které do sebe budou dokonale zapadat. Na jedné straně opuky si naznačte hřebíkem rýhu, podle které za pomoci dlátka a kladiva opuku rozštípneme.

Dalším krokem je vytvoření samotné formy – tedy vydlabání tvaru, který chceme vylít. Tento tvar vydlabeme pouze do jedné části opuky, druhý díl zůstane hladký. Tato část je velmi zdlouhavá a méně zručným jedincům může trvat vytvoření formy i celý den. Je důležité, aby celý obrazec byl dostatečně vydlabaný, jedině tak se zajistí jeho správné vylití a zabrání se tzv. ucpání žlábků.

Jelikož při samotném vylívání ornamentu, budou formy svázané k sobě, musíme vyrýt kanálek od jedné hrany formy až k ornamentu. Doporučujeme tento kanálek u hrany rozšířit, umožní snazší nalití roztaveného materiálu.

Aby při nalévání žhavého materiálu do formy nedocházelo k bublání (efekt, kdy vzduch z formy nemá kam utíkat), je důležité vyškrábat tzv. odvzdušňovací kanálek, který vede od vyškrabaného ornamentu až ke kraji opukové formy.

Po vytvoření odlitku počítejte s tím, že jej bude potřeba ještě dotvořit – upilování přebytečných částí, vyhlazení, apod.

Výroba tzv. ztracené formy

Potřebné pomůcky

- včelí vosk
- keramická hlína
- rypadla na keramiku (postačí i seříznutý klacík)

Doba práce

- 30 minut až hodina (záleží na náročnosti požadovaného odlitku)
- v případě vypalované formy čas prodloužen o dobu výpalu

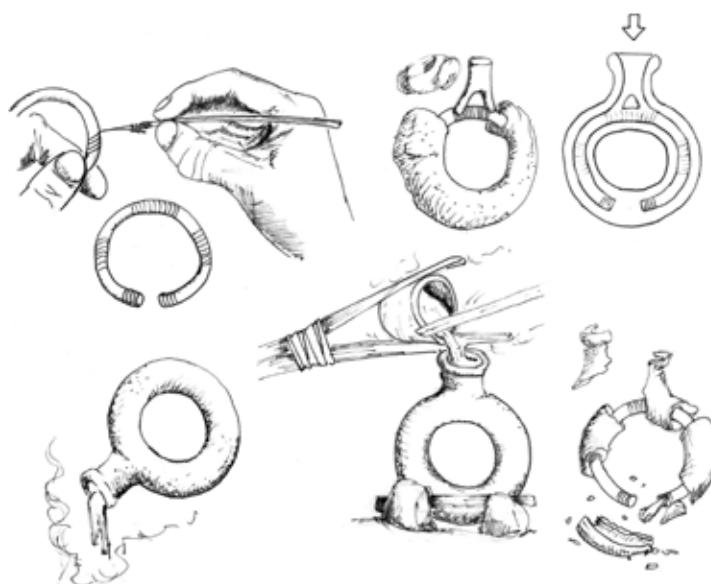
Při výrobě ztracené formy tvoří základní myšlenku fakt, že se po odlití rozbijí (ztratí se). Je tedy použitelná pouze jednou. Existují dva způsoby jejího vytvoření.

Základem jednoduššího z nich je již hotový vzorový výrobek, který pouze otisknete do připravené hroudy hlíny – tentokrát do obou částí. Konečný výrobek tedy nebude z jedné strany plochý jako u opukové formy. Doplníte vyrytím nálevového i odvodušňovacího kanálku a spojíte obě části do jedné hliněné hroudy. Po zalití kovem jednoduše oddělíte a vyjmete zaschlý vylitek.

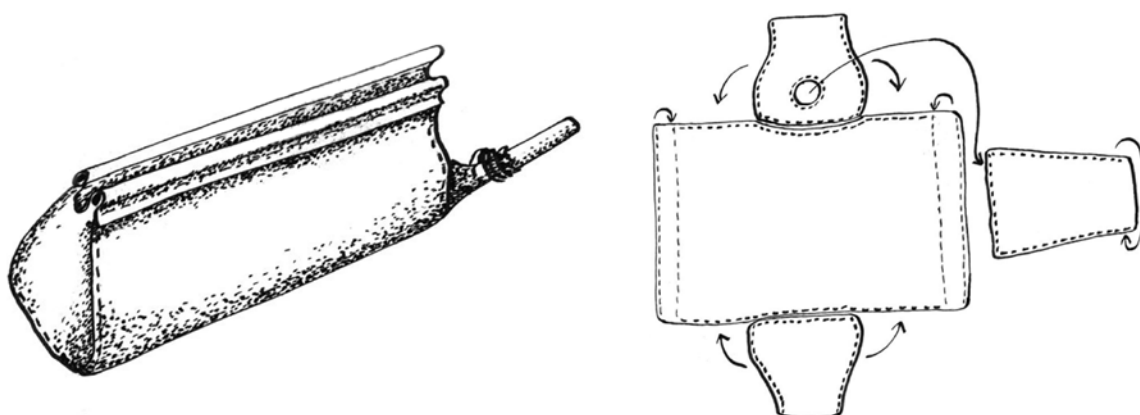
Druhá možnost je spojena s výrobou prototypového výrobku, který obsahuje všechny detaily. Pro prototyp se jako nejlepší materiál využívá včelího vosku. Z vosku vyrobíme předlohu výsledného výrobku. Je-li vosk tuhý, doporučujeme jej rozehtát, bude se s ním lépe pracovat.

Do finálního vzoru následně zapíchneme jeden či více klacíků, které později vytáhneme a vytvoříme tak nálevové kanálky. Hotový prototyp obalíme hlínou. Takto připravená forma se nechá vyschnout nebo se vypálí. Tak dojde k roztavení vosku, který vyteče z formy. Nyní se do formy může nalít roztavený kov. Po vychladnutí kovu formu rozbijeme a získáme finální výrobek.

Odlévání do ztracené formy nám usnadní práci, jelikož odlitek nebude potřeba již tolik pilovat a uhlazovat do odpovídajícího (hebkého) tvaru.

Výroba koženého měchu

Pomůcky

- kůže – nejlépe hovězína ne příliš tvrdá (tak o tloušťce 0,3 cm)
- jehla na kůži
- dratev (nit pokrytá voskem)
- šídlo
- děrovače
- ostrý nůž na řezání kůže
- dva rovné pruty o průměru 1-2 cm a délce dle požadované délky měchu
- keramická dizna (pokud nezáleží na dobovosti, lze nahradit kovovou trubkou o délce cca 15 cm)

Doba výroby

- 2-4 hodiny

Základ měchu tvoří obdélník vyříznutý z kůže, ze kterého ušijeme tělo měchu. Z koženého plátu si vyřízneme obdélník a dva postranní kusy ve tvaru užších obdélníků. Rozměry jsou takové, že šířka velkého obdélníku se rovná obvodu nejdelších stran obdélníků. Jednotlivé kusy sešijeme k sobě a vznikne nám kožená věc ve tvaru krabice.

V jedné z bočních částí vykrojíme kulatý otvor, do něhož vsijeme 4. kus kůže, tentokrát ve tvaru zužujícího se válce, který jsme si předem ušili. Tento válec zabrání dyzně, aby z měchu při dmýchání vypadávala.

V konečné fázi se vsívají pruty do vrchní části měchu. Jedná se v podstatě o madla, která umožní lepší uchycení měchu.

Křesání ohně

Potřebný materiál

- ocílka
- pazourek nebo křemen
- práchno (zuhelnatělé plátno, např. z riflí) nebo troudu (ztrouchnivělé dřevo, poznáte ho tak, že je mnohem lehčí než běžné dřevo a chová se podobně jako houba)
- březová kůra, hobliny, suchá tráva

Doba: závisí na zručnosti křesače, pohybuje se od několika sekund do několika hodin

Práchno je velmi vhodným materiálem pro rozdělávání ohně pomocí křesadla, jedná se o zuhelnatělý materiál. Abychom ho vyrobili, budeme potřebovat látku, kterou chceme na práchno přeměnit a nejlépe uzavíratelnou plechovou krabičku (např. od bonbónů energi). Tento materiál totiž vzniká hořením bez přístupu kyslíku.

Dáme látku do krabičky a pevně ji uzavřeme, krabičku dáme do ohniště na dobu cca 20 min. Krabičku následně z ohně vyjmeme a vyndáme práchno, měla by to být zuhelnatělá látka (tedy celá černá).

Vezmeme velký kus březové kůry a použijeme ji jako misku, do které vložíme kousek troudu a drobné kousky březové kůry či suchých hoblin. Vezmeme do levé ruky* křemen a nastavíme si ho tak, aby nejostřejší hrana směřovala od dlaně. K této hraně přiložíme proužek práchna, které bude při křesání zachycovat odlétávající jiskřičky. Do pravé ruky uchopíme ocílku a opakovanými rychlými ocílkou o křemen vykřesáme do práchna jiskru. Práchno poté přiložíme do připravené „misky“ z březové kůry a opatrně rozfoukáváme, dokud se neobjeví první plameny.

*návod je psán pro praváky, leváci si mohou ruce prohodit

Keltská kuchyně

Keltové jedli:

Obilniny:

- druhy – pšenice dvouzrnka (v každé slupičce byly vedle sebe vždy dvě zrníčka, žito, ječmen), proso, (oves spíše u Germánů)
- mletí – na žernovu (rotační kamenný mlýnek) nebo ruční zmotěrkou (plochý kámen s mělkou prohlubní, kde je nasypané obilí, které se drtí malým valounem)
- vaření – kaše jak sladké tak i slané – z vody, ovocných šťáv nebo mléka, z drceného i celého obilí
- pečení – z mouky různé kvality (obilí se dá na žernovu umlet i na velmi jemnou mouku)
- nekvašené placky zadělávané vodou nebo mlékem pečené na horkém kameni nebo na stěně pece
- kvašený chléb – kvas se připravoval několik dní dopředu z vody a mouky, nebo se nechával od předchozího pečení, bochánky chleba se pekly ve speciálních chlebových píčkách
- koláče – kvašené i nekvašené placky oslazené medem, zdobené ovocem nebo ovocnými mázy (něco mezi povidly a marmeládou)
- nezralé obilí se pražilo, tzv. pražmo bývalo prvním jídlem z nové úrody obilí

Luštěniny:

- hrách, čočka, boby
- úprava: vařené, kaše, ve vodě nabobtnané a potom upražené (pučálka)

Maso:

- domácí: hovězí, vepřové, skopové, drůbež
- lovené: divočina, ryby, ptáci
- pečené, vařené, uzené, sušené

Ovoce:

- většinou plané, ale snahy o šlechtění, zakládání sadů
- druhy: jablka, hrušky, jahody, maliny, borůvky, ostružiny, šípky, trnky, slívy, lískové oříšky, brusinky
- úprava: čerstvé, „polévky“, kaše, mázy, sušené

Zelenina:

- mrkev, petržel, celer, křen, cibule, česnek, listová zelenina (např. listy kopřiv, pampelišek, boševníku obecného, kozince, merlíku...)
- mléčné výrobky: mléko, sýry, tvaroh

Sladidla:

- med – vybíraný od divoce žijících včel, ale i od včel chovaných v úlech
- sušené ovoce, ovocné šťávy a mázy

Koření:

- sůl – těžba z dolů (např. Hallstadt) nebo odpařováním mořské vody, se solí se ve velkém obchodovalo
- jako dochucovadla sloužily různé byliny, majoránka, kmín, kopr, máta, šalvěj, dobromysl, meduňka, chmel...

Pití:

- čistá voda
- bylinné čaje
- mléko
- medovina
- víno – import ze středomoří
- pivo
- kvašená stromová míza – sbírala se v předjaří, např. z javoru nebo břízy

Keltové jednoznačně NEJEDLI a ani JÍST NEMOHLI:

- Brambory
- Papriky
- Rajčata
- Slunečnicová semínka
- Brokolici
- Květák
- Kedlubnu

Je také třeba si uvědomit, že v dnešní době máme vše vyšlechtěné a že tehdejší potraviny mohly a většinou také vypadaly jinak, než je známe dnes (např. mrkev nebyla oranžová, ale bíložlutá). Ovoce se podobalo planým plodům, bylo menší,...

Možnosti mletí obilí

Prvním a nejprimitivnějším „mlýnkem“ na obilí byla zrotěrka. Jednalo se v podstatě jen o dva kameny, mezi kterými se třelo zrno. První byl velký a plochý, ten ležel na zemi a nehýbalo se s ním. Druhý byl menší a ve spodu měl také plochu. Tímto menším kamenem se hýbalo (jako s válečkem) a drtilo obilí. Zpracovávání obilí tímto způsobem bylo fyzicky i časově velmi náročné. Zrotěrka sice zaznamenala inovace (např. přidělání dřevěného držadla na menší třecí kámen), ale stále to bylo velmi primitivní zařízení.

Keltský mlýnek žernov byl už oproti zrotěrce více promyšlený a konstrukčně dokonalejší. Jednalo se o dva kruhové kameny, umístěné na sobě na dřevěné konstrukci. Vrchní kámen měl uprostřed otvor, kterým byla prostrčena dřevěná tyčka, která zapadala do důlku spodního kamenu. Tak se zajistila stabilita, horní kámen neklouzal dolů. Podél této tyčky byl veden žlábek, kudy dolů propadalo obilí a dostalo se tak do prostoru mezi oba kameny. Horní kámen byl dřevěnou pákou, zabudovanou do kamene, uváděn do rotačního pohybu a drtil tím obilí. Třecí plocha kamenů byla zešíkmena od středu dolů. Obilí se tak dostalo ze středu na okraj, kde vypadlo namleté do připravené nádoby.

Mletí na žernovu bylo mnohem jednodušší. Bylo 10x rychlejší než na zrotěrce a také mnohem méně fyzicky náročné.

Recept na keltské placky

Co budeme potřebovat:

- Celozrnnou mouku
- Mléko
- Nádobu na mísení těsta
- Dle potřeby vál či jinou podložku na uplácání placek

Mouku smícháme s mlékem a zpracujeme do těsta. Těsto by mělo mít takovou konzistenci, aby se dalo dobře tvarovat a příliš se nelepilo. Z takto připraveného těsta vytvarujeme placičky a dáme na předem rozehřátou keltskou pícku, popř. na plech do předehřáté trouby nebo na rozpálenou pánev. Průběžně kontrolujeme, dokud se nám nebudou zdát hotové, placky pečené na pícce otáčíme, aby došlo k rovnoměrnému propečení.

Placičky můžeme dále upravovat nasladko i naslano.

Nasladko můžeme podávat s máslem a medem či povidly nebo marmeládou. Vhodným doplňkem je také sušené ovoce a oříšky.

Naslano podáváme například s tvarohovou pomazánkou: tvaroh smícháme s nasekanou cibulkou či utřeným česnekem nebo bylinkami. Dochutíme solí či kořením dle vlastní chuti.

Stavba pece na chleba

Potřebný materiál:

- spraš (suchý sypký) popřípadě jíla (mokrý) - cca 1 m³
- písek – cca 1 koločko
- sláma – jeden pytel
- plachta nebo pevný igelit 2x2m
- na práci i úklid (lopata, rýč, sekera, hrabičky)

Výroba mazanice na stavbu pece

Mazanice se vyrábí v průběhu stavby. Jedině tak docílíte kvalitního nepřesušeného stavebního materiálu. Ideálně se výrobě mazanice účastní 3 osoby – dva šlapači a jeden přihazovač. Šlapači pracují na boso (na případnou obuv by se hlína balila a nebylo by docíleno dokonalého prohnětení a spojení všech surovin.)

Na začátku práce je nutné vykopat jámu na šlapání o průměru cca 1,5 m a hloubce 30 cm. Zkontrolujte, zda na dně nejsou výmoly či ostré kameny (zabráníte zranění). Pro ulehčení práce vystelte díru plachtou nebo igelitem, mazanice se bude lépe vyndávat.

Do jámy přidejte materiál v poměru 2 lopaty jílu na 1 lopatu písku a přiměřené množství vody. Začněte šlapat nohama a všechny suroviny tak pečlivě smíchejte (stejně jako hnětení těsta, jen místo rukou používáme nohy). Správná konzistence prošlapané směsi se dá přirovnat modelíně. Maximální množství směsi je odhadnuto na polovinu jámy, poté dochází ke špatnému prošlapaní a nejsou dokonale rozmělněny hrudky.

Jakmile je směs prošlapána, posype se slámou, které slouží ve směsi jako pojivo. Následuje důkladné všlapaní slámy do vyrobené mazanice, aby nebyla jen zvenčí, ale především uvnitř.

Do tohoto typu pece se sláma jako pojivo přidává jen ve velmi malém množství!

Šlapač začátečník zvládne jednu dávku kvalitní mazanice ušlapat za cca 45 minut. Profi šlapač dokáže tento čas zkrátit na polovinu.

Stavba pece

Půdorys pece na chleba je kruhový a jeho velikost se odvíjí od požadavků stavitele (doporučujeme max. 1 metr). Základní vrstvu tvoří podlaha pece, jejíž výška je min 10 cm. Je tomu tak proto, aby nedocházelo k úniku tepla do země.

Stavba pokračuje vystavěním kopule (tvar podobný želvímu krunýři). Jelikož se stavba chlebové pece provádí bez vnitřní konstrukce, je nutné stavět velmi opatrně, aby se stěny nepropadly. Pokud máte mazanici příliš řídkou, můžou se také stěny vyvalovat do stran. V takovém případě je dobré práci přerušit a počkat než postavená část stěny seschne a při šlapání mazanice docílit tužšího těsta.

Komín pece by měl být umístěn v zadní části pece (ne přesně ve středu kruhové základny). A stejně jako u pece na keramiku se jedná jen o nevyplněnou díru.

Dvířka se v tomto případě vždy vyřezávají až po dokončení pece a jejím částečném seschnutí, aby se zabránilo případnému spadnutí naddvevní klenby. **Nezapomeňte, že podlaha je o 10 cm výše než zem!**

Celková výška pece je okolo půl metru. První pečení je možné již týden po stavbě.

Recept na chleba

Suroviny:

- 250 g celozrnné žitné mouky
- 150 g celozrnné pšeničné mouky
- 150 g hladké bílé pšeničné mouky
- 300 ml vlažné vody
- 42 g čerstvého droždí (1 kostka)
- trochu soli, octa

Základem dobrého chleba je vytvoření kvásku (směs vody a droždí). Poté smícháme jednotlivé suroviny a spolu s kváskem promícháme a vytvoříme nadýchané těsto, které necháme na teplém místě odpočinout. Po zhruba hodině bude těsto hezky nakynuté.

Nyní začneme z těsta tvořit malé chlebové bochánky o velikosti dlaně (v podstatě budou malé jako housky). Jedině při této velikosti dosáhneme kvalitního propečení. Poté vložíme chleba do předehřáté pece.

Příprava pece na pečení chleba

V peci si roztopíme oheň, který udržujeme do té doby, než je vnější strana pece rozžhavena tak, že pálí při dotyku. Poté z pece rychle vyhrabeme všechny zbytky polínek, žhavých uhlíků i popel. Za pomoci např. dlouhé vařečky (případně postačí dřevěná lať) nasázíme naše chlebové bochníčky do pece. Uzavřeme dvířka a také ucpeme komín. Po 15 minutách zkontrolujeme a případně necháme ještě péci. Správně upečené bochníčky jsou tmavě hnědé na povrchu a pórovité uvnitř.

Dobrou chuť!

Tipy a triky

- Pro obměnu můžeme do těsta přidat bylinky (tymián, kopřivy) nebo semínka (slunečnice, len, konopí)
- V peci lze upéct jakýkoli druh chleba, základem je však pečení malých bochníčků (velké se spálí na povrchu a nedopečou uvnitř).

Barvení vlny

Co budeme potřebovat:

- Česanou vlnu či klubičko
- Barvivo – barvicí látku, popř. mořidlo
- Hrnc, ve kterém budeme barvit (hrnc vyberte nejlépe smaltovaný nebo nerezový a takový ve kterém již nebudete vařit, některé barvicí látky nebo mořidla jsou jedovatá)

Nejdříve si vybereme rostlinu či plod, kterým chceme barvit. Rostlinnou složku si nakrájíme a 30 minut až hodinu povaříme v dostatečném množství vody. Čím déle se budou rostliny vařit a čím více jich bude, tím bude barva intenzivnější. Poté barvicí lázeň vypneme a necháme vychladnout.

Po vychladnutí lázeň scedíme a v hrnci zanecháme jen čistou lázeň. Připravíme si vlnu – tu musíme rozmotat tak, aby se barva dostala všude. Smotáme jí dokola a na několika místech svážeme, aby se nezacuchala (ne však moc pevně, aby se tam dostala barva). Vlnu pak ponoříme do vychladlé lázně a začneme ohřívat. Lázeň uvedeme k varu, pak ji vypneme a necháme vychladnout. Vlnu necháme ještě v lázni louhovat, nejlépe přes noc. Pak ji vyjmeme z lázně a vymácháme ji v čisté vodě.

Pro jiné barevné odstíny můžeme vlnu před barvením namořit. Vlnu namočíme do vody, ve které je rozpuštěné mořidlo a přivedeme k varu. Poté necháme vychladnout. Při moření kamencem ponecháme ještě materiál alespoň 24 hodin v roztoku, poté vyjmeme, vymácháme a usušíme. V případě moření modrou skalicí necháme roztok vařit asi 30 minut, pak odstavíme, necháme vychladnout, vyjmeme, vymácháme a usušíme. Namořenou vlnu pak dále barvíme dle výše uvedeného postupu.

Vhodný rostlinný materiál pro barvení:

Plody, květy - barvení květy a plodinami má tu nevýhodu, že barvy časem blednou.

- Černý bez – odstíny fialové, po namoření kamencem světlejší odstíny
- Květ ibišku – odstíny růžové, po namoření v kamenci červenofialová, fialová
- Kurkuma – žlutá
- Ostružiny, borůvky – fialová
- Červená řepa – růžová, červená

Listy, slupky

- Břečťan popínavý – odstíny zelené
- Březové listí – žlutá, žluto-zelená, po namoření modrou skalicí tmavě zelená
- Slupky cibule kuchyňské – odstíny hnědé, rezavohnědé, po namoření kamencem žlutá až oranžová
- Kopřiva – odstíny zelené, po namoření v kamenci žlutá

Mořidla

- Kamence – na 100g barveného materiálu potřebujeme 4 polévkové lžíce kamence
- Síran měďnatý (modrá skalice) – na 100g materiálu potřebujeme půl polévkové lžíce skalice

Barvení pomocí rostlin

Sami si můžete vyzkoušet, jak lze díky jedné rostlině dosáhnout hned několika barevných odstínů, například při barvení třezalkou tečkovanou (*Hypericum perforatum*), která hojně v létě kvete na loukách, mezích a podél cest:

Zelená

Natrhané čerstvé květy třezalky (odhadem okolo tisíce květů, což u třezalky, která kvete s ve velkých květenstvích není problém) přivedeme k varu v 5ti litrech vody. Po deseti minutách voda začne červenat, poté musí být přelita do jiného hrnce nebo kotlíku. (Pozor! nikdy nepoužívejte nádobí, v němž připravujete jídlo, protože mořidla i některé barviva jsou jedovatá.) Vlněná příze předem mořená (roztok z 40g kamence a 12g vinného kamene na 2l vody spolu s přízí přivedeme k varu, necháme vystydnout, vlnu vyjmeme a vymácháme v čisté vodě) se v tomto roztoku zbarví do zelena po 15 až 20ti minutách máčení.

Červenohnedá

Do shodného roztoku vložíme nemořenou přízi a necháme máčet za občasného míchání jednu až dvě hodiny.

Žlutá

Roztok se opět přivede k varu a odstaví. Vloží se do něj předem mořená vlněná příze (postup moření shodný – viz výše). Pokud se ponechá v lázni déle než 12 hodin, bude výsledná barva žlutá.

Tento a mnoho dalších receptů barvení pomocí běžně dostupných rostlin publikovala Věra Bidlová v češtině ve své populární knize „Barvení pomocí rostlin“.

Jak vyrobit karetku

Co budeme potřebovat:

- Materiál na výrobu karetky – nejjednodušší je výroba z tvrdého papíru či kartonu. Pro více použití je už vhodné vyrobit si trvanlivější dřevěné karetky z překližky o tloušťce asi 5mm.
- Nůžky
- Děrovačka (popř. pilka, vrtačka, pilník)

Z papíru (dřeva) si vystříhneme (vyřízneme) čtverce o straně cca 8 cm. Velikost karetek je možno libovolně upravovat podle toho, jaká velikost komu vyhovuje, pro začátek je však lepší zvolit větší formát. Počet karetek závisí na tom, s kolika karetkami budeme dále pracovat.

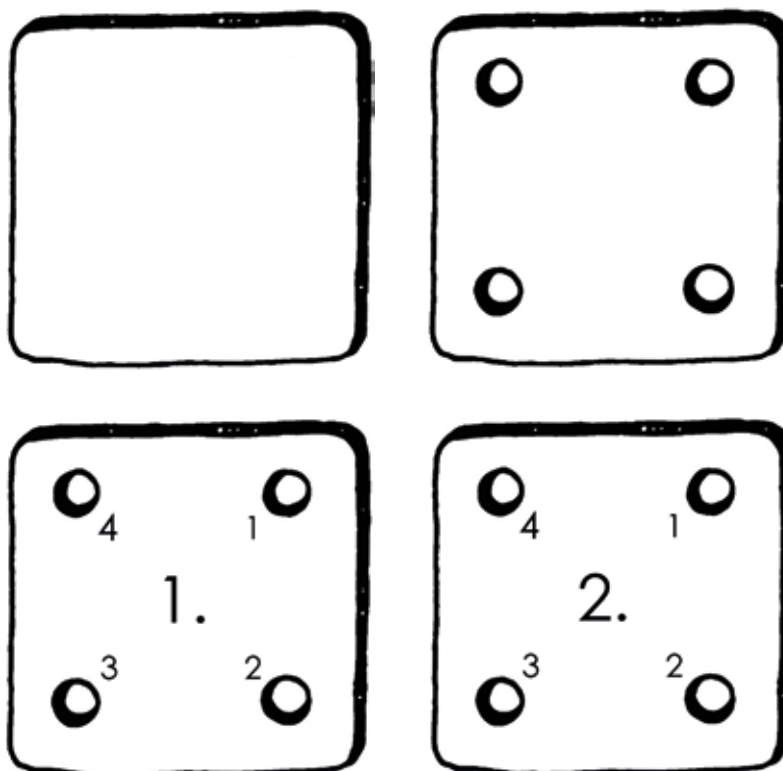
Vystříženým (vyříznutým) čtvercům zaoblíme rohy (popř. ostré hrany).

V rozích, ve stejné vzdálenosti od okrajů, uděláme děrovačkou (vrtačkou) otvory (příp. začistíme hrany).

Na konec si karetky očíslováme. Číslo karetky napíšeme na jednu stranu do jejího středu a očíslováme si také otvory v karetcce. Ty číslujeme na každé karetcce zvlášť od jedné do čtyř, začínáme v pravém horním rohu, pokračujeme ve směru hodinových ručiček.

Dále postupujeme dle návodu na karetkování.

Karetky nemusejí být pouze ve tvaru čtverce, ale mohou být také víceúhelné (pětiúhelníky, šestiúhelníky). To skýtá větší množství možností při tvorbě vzorů.

Karetkování

Tkaní na karetkách je krásná technika, která si plně zaslouží pozornost, jež jí bývá právem věnována. Je fascinující pozorovat tkadlenu, které pod rukama vzniká pestrá vzorovaná tkanice a její počínání může připadat laikovi nepochopitelné a složité, takže se o něj často nechce ani pokusit. Karetkování je však jednodušší než se zdá a pro jeho variabilitu si jej rychle zamilujete.

Technika je pojmenována podle speciálně upravených destiček – karetek. Znamé jsou destičky různých tvarů, od trojúhelníkových po osmiboké. Nejobvyklejší jsou karetky čtvercové, ke kterým snadno získáme velké množství návodů, zejména na zahraničních internetových stránkách. Můžeme je zakoupit, ale snadno je vyrobíme i s dětmi v rámci jedné vyučovací hodiny.

Výroba karetek

Nejjednodušší na výrobu jsou karetky papírové. Výhodné je, že je můžeme kdykoli a snadno rozmnožovat pouze pomocí nůžek a kancelářské děrovačky. Nebude nám na ně však stačit obyčejná čtvrtka, takové by se velmi rychle znehodnotily. Poměrně rychle opotřebujeme i karetky z měkkého kartónu (např. krabička od bonboniéry), což radosti z práce neprospívá. Lze je samozřejmě použít, pro utkáni jednoho pásu jsou dostačující, pokud nás ovšem technika „chytí“ a rozhodneme se v ní zdokonalovat, doporučila bych materiál nepodcenit.

Dobře poslouží lepenka, přešpán, staré hrací karty, ale třeba i modurit vyválený válečkem, do něhož vykrájíme karetky nožem a otvory třeba obyčejným brčkem. Můžeme se rozhodnout i pro karetky dřevěné. I ty lze se staršími dětmi vyrobit v rámci dílen, například vyřezáním z překližky.

Je třeba dát pozor na její šířku, čím jsou karetky tenčí, tím více jich pak při tkaní udržíme v ruce. Velikost karetky není přesně dána, doporučila bych čtverec o straně délky minimálně 5, ideálně nejspíše 6-8 cm. Menší karetky nezajistí dostatečný proslup (otvor vzniklý mezi předními a zadními osnovními nitěmi), větší je podle mého názoru pro pohodlné držení v ruce mohutná, zvláště pro děti. Dnes jsou však běžně k vidění i karetky o straně délky 10 cm. Otvory by měly mít alespoň 0,5 cm. Rohy čtverců zaoblíme, aby se nám za ně nechytaly nitě. Karetky je pro začátečníky vhodné pečlivě popsat, pomůže nám to při navlékání. Pozor, písmena označující otvory kopírují směr otáčení karetkou, nepíšeme je „do řádků“! Kromě otvorů je přínosné i označení karetek čísly, které je pomáhá rychleji seřadit, když se omylem zamíchají. Někteří začátečníci si barevně obtahují i vrchní část karetek, tedy stranu nad písmeny A a B. Takové označení napomáhá lepší orientaci pozic jednotlivých karetek při tkaní.

Potřeby a pomůcky pro tkaní

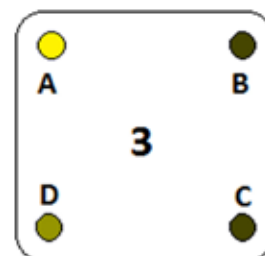
- sada karetek – počet se odvíjí podle konkrétního vzoru tkanice
- vlna na pletení – lépe silnější, která se netrhá a také rychleji přibývá; pamatujte, že silnější vlna znamená rovněž širší výslednou tkanici
- nůžky
- jednoduchý člunek na navinutí útku – nemusí být dokonce vůbec, postačí útek smotat v malé klubíčko.

Významný je i výběr vhodného místa na tkaní. Hodit se nám může například opasek, za který náš výtvar upneme. K jeho přichycení leckdy postačí i poutko u riflí, existují však i speciální stávky, s nimiž se pracuje velmi pohodlně.

Čtení návodu

Návody na karetky vypadají obvykle všechny stejně. V jednoduchých tabulkách je zakódován vzor tkanice. Naučíme se v nich číst tak, abychom podle nich mohli kdykoliv utkat jakýkoliv vzor. Návod je vlastně tabulka s řadou údajů.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A										
B										
C										
D										
	S	Z	Z	Z	Z	S	S	S	S	Z

První řádek nese čísla označující sloupce tabulky, které odpovídají jednotlivým karetkám. Stejně tak označuje první sloupec otvory označené písmeny A-D v jednotlivých karetkách (lze se setkat i s označením číslicemi, zejména římskými). Barvy čtverečků odpovídají použitým vláknům navlékaným do odpovídajících otvorů. V tomto případě bude tedy karetko číslo 3 navlečeno následovně:

Poslední řádek obsahuje v tomto případě písmena Z a S. Oznamují nám, jakým směrem máme vlákno do karetky navlékat. Označení písmeny Z a S je běžné, můžeme se však setkat i s označením lomítky- / \ nebo šipkami. Jak podle nich navlékat vidíme na obrázku. Karetko je zobrazeno z boku.

I my sami můžeme pomocí čtverečkovaného papíru vytvářet osobité vzory. Na jejich tvorbu můžeme stáhnout na internetu i programy, které práci velice usnadní, připravíme se tím sice o mnohá překvapení, ale také o možná rozčarování.

Navlékání karetek

Máme-li pomůcky nachystané a vzor vybraný, pustíme se do navlékání karetek (pro začátek volíme vzor s menším počtem karetek, čímž navlékání zkrátíme a zjednodušíme). Navlékáme takzvané osnovní nitě, které budou tvořit základ vzoru, co popleteme tady, bude stoprocentně vidět. Dbáme na správné umístění nití i na způsob návleku. Podle toho, zda použijeme návlek S či Z, se bude otáčet na příslušnou stranu. Návlek S bude stáčet šňůrku tvořenou osnovními nitěmi příslušné karetky vpravo, návlek Z vlevo. V nejjednodušších vzorech se otáčí všechny karetky jedním směrem, přesto můžeme dosáhnout různého povrchu tkaniny, a to právě kombinací návleku. Otáčením druhým směrem (dopředu místo dozadu a naopak) se zákrut promění.

Před navlékáním je dobré nejprve nastříhat potřebný počet nití od každé barvy (ten zjistím spočítáním shodně barevných čtverečků v návodu), každému však tento postup vyhovovat nemusí a raději si nastříhá každou karetku zvlášť. Pamatujeme, že délka nití se tkaním zkrátí zhruba o třetinu. Pokud chceme tkát pásek kratší (náramek, záložku do knihy, ...), je lepší nastříhat vlnu trochu delší, aby ji bylo možné napnout a pohodlně s ní pracovat. Postupujeme raději pomalu a s rozvahou, pečlivě kontrolujeme každou navléknutou karetku, opravdu se to vyplatí. Lépe strávit delší čas přípravou, než-li pak výsledek složitě rozplétat a nitě převlékat.

Dalším údajem u vzorů je rytmus tkaní, který udává, jakým směrem máme karetkami otáčet. Některé vzory se otáčí stále dopředu, jinde se otáčení střídá pravidelně, například po čtyřech otáčkách. U vzorů složitějších je třeba karetky otáčet jednotlivě podle čísel.

Příprava ke tkaní

Máme-li karetky navlečeny, je polovina práce za námi. Navlékání je zdoluhavé, mnohdy až otravné, ale radost z tkaní nám vše vynahradí.

Navlečené karetky seřadíme podle čísel do řady za sebou. Karetky natočíme, tak, aby všechny měly otvory se stejnými písmeny umístěny na stejném místě, ze stejné strany. S takto utvořenou soustavou manipulujeme obezřetně, abychom předešli zamotání nití. Osvědčilo se seřazené karetky zajistit svázáním, v tomto stavu se je později nemusíme obávat opustit, dokonce ani převážet. Opatrně sjednotíme přesah délky nití na obou stranách karetky, budeme tak mít méně odpadu.

Nyní potřebujeme nitě napnout. Můžeme to udělat tak, že horní konec přivážeme k nějakému pevnému bodu, což může být noha stolu, klíčka u okna atd. Druhý konec můžeme přivázat k pasu, ale i k jinému pevnému bodu. Dobré vypnutí je důležité.

Abychom mohli tkát, je třeba počítat ještě s nití, kterou budeme provlékat prošlupem mezi nitěmi. Nazývá se útek a můžeme ji mít nachystanou v malém klubíčku, případně namotanou na člunku či klacíku, tužce. Na barvě útku příliš nezáleží, vidět bude pouze na bocích vzniklé tkanice, a to minimálně. Chceme-li, aby nebyl vidět vůbec, použijeme stejnou barvu jako na krajní karetky.

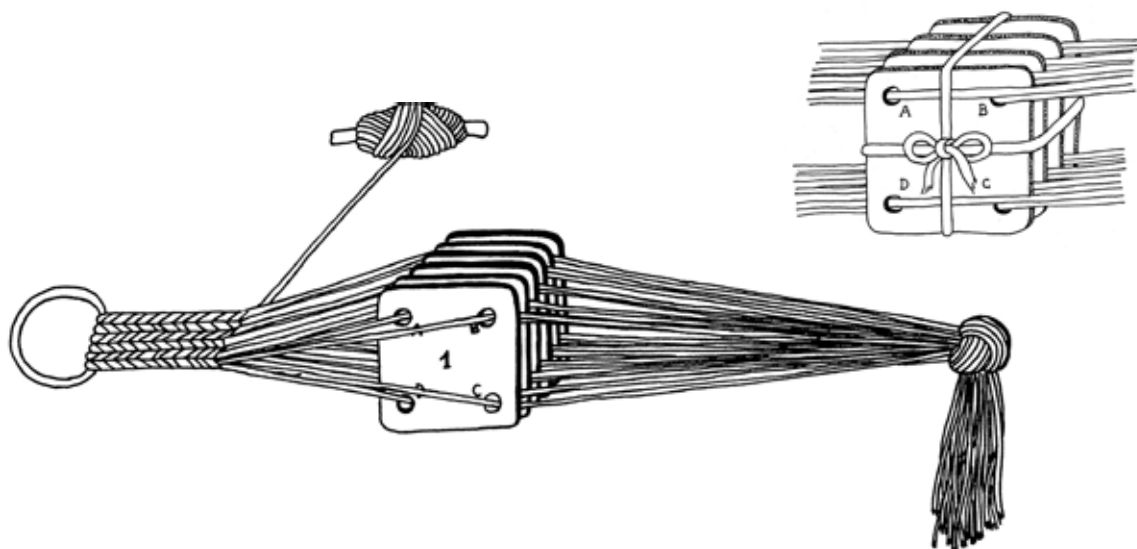
Tkaní

Provádí se otáčením karetek dopředu či dozadu, tak jak uvádí rytmus tkaní. Otočení provádíme vždy o jednu hranu, tedy o úhel 90°. Každá karetky se tedy po čtyřech otočeních jedním směrem vrátí zpět do původní polohy. Každé otočení musíme zajistit protažením útku na druhou stranu mezerou mezi osnovními nitěmi, takzvaným prošlupem.

Otáčíme podle návodu, brzy zjistíme, že nejlépe se pracuje se vzory, u nichž se pravidelně střídá otáčení na jednu a na druhou stranu (například 4x dopředu, 4x dozadu apod.). Nitě se totiž v průběhu tkaní postupně zakrucují, a to jak před karetkami, tak za nimi. U zmíněných pravidelných vzorů se tento problém řeší sám. U vzorů, kde otáčíme karetkami stále jedním směrem můžeme zaplétání nití vyřešit použitím dvou útků a tkát dvě stejné tkanice najednou, případně po utkaném delším úseku změnit směr otáčení. Pokud se nám tato změna vzorování nelíbí, budeme muset jednou za čas nitě jednoduše rozmotat...

Ukončení tkanice

Po utkaní požadované délky tkanice nitě zajistíme proti páráni tak, jak uznáme za vhodné, a to jednoduchým uzlem, spletením v copánky, případně jinak.

Plstění na mokro

Výroba plstěné kuličky

Co budeme potřebovat:

- Česaná vlna
- Tekuté mýdlo, dobrý je i například obyčejný březový šampon
- Horká voda
- Studená voda

Vezmeme si kousek vlny a smotáme ho do kuličky. Vlnu se snažíme smotávat celkem pevně, aby se nám pak nerozpadla. Musíme také počítat s tím, že se kulička při plstění o něco zmenší. Když máme kuličku smotanou v dlani, trochu ji navlhčíme horkou vodou a dáme na ni trochu mýdla.

Raději si vezmeme mýdla méně a spíše pak přidáme, pokud bychom měli mydlinek na ruku moc, nepůjde nám plstění dobře. Kuličku začneme lehce koulet v dlaních. Nesmíme na ni moc tlačit, jinak ztratí tvar. Když už se nám povede zafixovat tvar, můžeme trochu přitlačit. Ve finále by kulička měla být velmi pevná a poměrně tvrdá. Během plstění střídáme teplou a studenou vodu, což napomáhá plstěcímu procesu. Mýdla bychom měli mít v dlaních přiměřeně, aby nám kulička příliš neklouzala, ale neměli bychom mít dlaně suché. Když máme kuličku hotovou, propláchneme ji čistou vodou, abychom z ní dostali mydlinky, a necháme ji uschnout.

Kuličky se dají využít na výrobu nejrůznějších šperků- náušnic, náhrdelníků... Zvláště hezké je využití různě barvené vlny.

Výroba plstěné dečky

Co budeme potřebovat:

- Česaná vlna
- Mýdlová voda (asi 2-3 litry)
- Horká voda
- Valcha
- Kus látky o trochu větší než chceme mít dečku
- Hadříky nebo houbičku na stírání vody

Připravíme si nejdříve pracovní plochu. Nejlepší je pracovat na rovné desce (plastový stůl nebo stůl s plastovým ubrusem).

Z vlny si vezmeme 20 stejně dlouhých a stejně širokých vláken. Vlákna skládáme do čtyř vrstev po pěti, střídavě vodorovně a svisle. Vlákna vždy trochu roztáhneme do plochy. Když máme vlákna naskládaná, překryjeme je látkou. Na látku začneme postupně lít teplou vodu a přidávat mydlinky. Vlnu začneme stlačovat, voda by se měla dostat pod látku a namočit všechnu vlnu pod ní. Začínáme nejlépe od středu. Látku pomalu uhlazujeme dlaní, dáváme při tom pozor, aby vlna zůstala v souvislé ploše, začínáme jemně. Postupně navlhčíme a namydlíme celou plochu. Střídavě přiléváme teplou a studenou vodu, což napomáhá procesu plstění a přidáváme mydlinky a mýdlovou vodu, což také napomáhá plstěcím dějům.

Po ploše přejdeme krouživými pohyby dlaní a postupně přitlačujeme. Proces zaplstění celé plochy trvá velmi dlouho (cca 45 min). Když už máme pocit, že je dečka dostatečně zaplstěná, podíváme se pod látku a zjistíme, jestli už drží vlna u sebe a nerozpadá se. Pokud tomu tak je, sundáme z ní látku a proces dokončíme na valše. Tam můžeme dečku zvalchovat buď jako plochu anebo ji smotat do ruličky. Tím z ní začneme také ždímat vodu, kterou z ní musíme stejně dostat. Pokud je dečka dostatečně zvalchovaná a vyždímaná, necháme ji vysušit.

Plstění suchou jehlou

Co budeme potřebovat:

- Plstící jehla
- Česaná vlna zhruba v 3 krát větším objemu než by měl být výsledek
- Molitan (jako podložka, minimálně kvádr 10x10x5 cm)

Nejdříve si musíme rozmyslet, co chceme vyrobit. Pomocí plstící jehly můžeme vyrobit nejrůznější postavičky, zvířátka, hračky. Krásné jsou třeba jen barevné obrazce na kusu látky. Plstící jehla má na sobě háčky, které vlnu zatáhnou dovnitř, ale jsou jen v jednom směru, takže už jí nevytáhnou ven. Pokud tedy víme, co bychom si chtěli uplstit, vezmeme si kus vlny a jen tak zhruba ho vytvarujeme do požadovaného tvaru. Ten položíme na molitan, aby se jehla měla do čeho zapíchnout a nezlomila se. Pak skrz vlnu rovnoměrně propichujeme jehlou. Postupně přidáváme vlnu, až dosáhneme požadovaného tvaru a velikosti.

Dalším způsobem je tzv. "malování vlnou". Vezmeme si kus látky, který opět položíme na molitan a na něj pokládáme vlnu do požadovaného obrazce. Plstíme pak skrz látku. Obrazec můžeme zafixovat tak, že ho přes látku zrubu přežehlíme.

Jak se šijí boty z kůže

Co budeme potřebovat:

- Šablona na střih bot
- Dostatečný kus kůže
- Kůže na podešev – nejlépe tuhá hovězina tlustá od 0,5 cm a výše
- Dostatečně ostrý nůž na kůži, nejlépe ševcovský knejp
- Malé řezbářské dlátko, popř. dlátko na linoryt ve tvaru U nebo V nejlépe o šířce 3 mm
- Šídlo
- Jehla na kůži
- Rezná nit (může být voskovaná, ta lépe klouže při šití a při nošení bot ve vlhku je zároveň impregnovaná)
- Razník na kolečka o průměru asi 0,7 cm
- Nůžky

Výroba šablony:

Na šablonu potřebujeme dostatečně velký kus papíru (A2). Šablonu vyrobíme dle popisu na předloze.

- Obkreslené chodidlo
- Výška (části b) po předklopení by měla sahat kousek nad patní kost
- Součet délek c1) a c2) nesmí být větší než obvod b)
- Délka d1) a d2) bude určovat to, jak vysoko ke kotníku bota bude
- Délka e1) a e2) by neměla být v součtu větší než obvod kotníku, při přiložení na kotník by se neměly překrývat
- Coky začneme dělat asi od jedné třetiny délky chodidla. Neděláme je těsně u obkresleného chodidla, ale posadíme je o kousek výš, aby okolo chodidla zůstal min. 3 cm široký nenastříhnutý prostor. Coky děláme 3-4 cm široké. Uděláme jich lichý počet a prostřední umístíme nad palec.

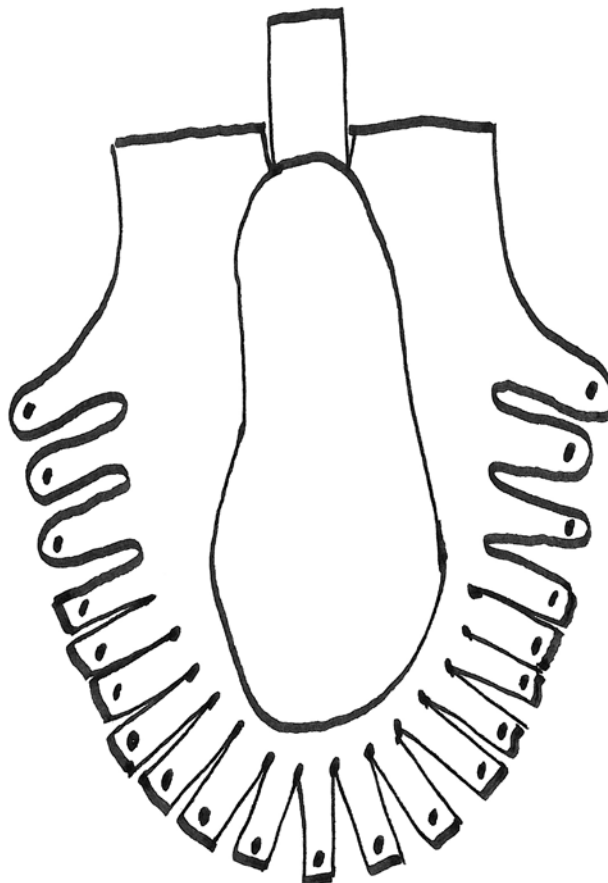
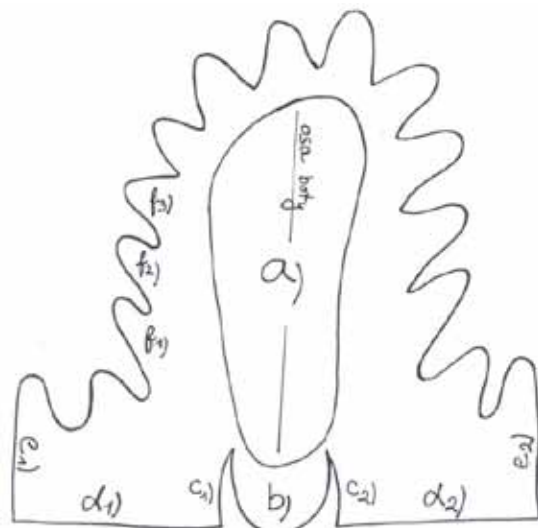
Podle šablony si na kůži dvakrát vyznačíme střih boty. Podle vyznačené linie pak střih vyřízneme. Vezmeme si tuhou hovězina a podle chodidel (vyznačeného chodidla na šabloně) na ní vyznačíme tvar podrážek. Podrážky poté vyřízneme.

Cca 1 cm od okraje podrážky si kolem dokola dlátkem vyhloubíme žlábek. Žlábek vyhloubíme do hladké strany kůže. Tento žlábek slouží k tomu, aby nit nepřevyšovala úroveň podrážky a nevystupovala z ní.

Přibližně v půl centimetrových rozestupech si pak do tohoto žlábků šídlem propícháme díry na šití. Podrážku poté přiložíme hrubou stranou na vnější hladkou stranu boty. Podrážku nastavíme tak, aby byla spíše níže k patě, jinak však souběžně s osou boty (podle vyznačeného chodidla na šabloně). Podrážku pak k botě přišijeme, k propíchnutí kůže si můžeme pomáhat šídlem.

Po přišití podrážky se pustíme do sešívání paty. Nejdříve sešijeme části d1) a d2). Vhodným stehem je křížkový steh. Tímto nám vznikl otvor na patě. Na ten pak přiklopíme část b) a sešijeme. Tímto jsme dostali celou patu.

Nyní si botu vyzkoušíme na noze a můžeme ještě doladit délku coků (výběžků), aby šly pak dobře zašněrovat. Do coků pak razníkem vyrazíme díry pro tkanici. Botu můžeme sešněrovat buď úzkým proužkem kůže nebo pevným provázkem. Botu šněrujeme tak, že prostředními coky na špičce provlečeme tkanici tak, aby se coky vějířovitě překrývaly a zbytek zašněrujeme cik cak, jako normální tkaničky.

Tkaní na hřebenovém stávku

Jedna z nejjednodušších tkacích technik, které zvládnou děti na prvním stupni ZŠ. Má několik alternativních názvů- tkaní na mřížkovém stávku, cikánské tkanice, tkaní na brdu/brdečku či na destičce...

Pomocí stávku můžeme získat různě široké textilie, především v plátňové vazbě, případně takzvaném nepravém osnovním rypsu. Nepravým osnovním rypsem rozumíme plátňovou vazbu, v níž je útek zcela překryt osnovou.

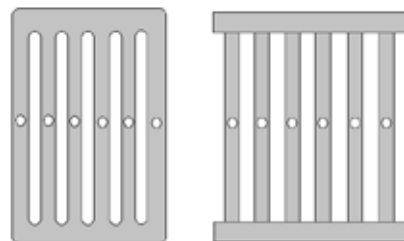
Můžeme takto zhotovit především různé pásy, opasky, popruhy, tkanice, pentle do vlasů, ale i záložky, náramky (pro jejich výrobu můžeme použít i drát, třeba vázací květinářský), ...

Stejný princip tkaní se využíval i ke tkaní hadříkových koberců (potřebujeme opravdu velký stávek s několika desítkami otvorů, osnovou je provázek, útkem tence nastříhané hadříky). Pevnost výrobků závisí na použitém materiálu, u karet je ovšem o něco vyšší.

Výroba stávku

Dají se koupit plastové, k výrobě poslouží překližka, tvrdý karton, přešpán, ale i modurit. V lidovém prostředí se vyskytují i destičky ve tvaru kuchyňských prkének, i ty by určitě bylo možné k výrobě použít. Vyrobit lze stávek také pomocí soustavy provázků na dvou lafkách, ten však příliš nedoporučuji pro menší děti. Stávek lze stlouci/ slepit i ze samotných latěk, použitelné jsou i přiměřeně silné kulaté tygry.

Prořezané otvory by měly být přibližně půlcentimetrové, je důležité mít na paměti, že menší průměr otvorů znamená ztížení navlékání osnovy. Pokud to přeženeme a otvory budou opravdu malé, nezbude nám, než vzít na pomoc jehlu.

Dřevěná destička bývá silná přibližně 1 cm, vysoká 15-30 cm a široká od 8 do 20 i více cm. Šířka samozřejmě závisí na počtu žebrovitých zářezů. Jejich rozestup by měl být minimálně 5 mm, stejně jako průměr kulatých dírek ve středu žebor. Velikost stávku je důležitá rovněž do té míry, do jaké ovlivní hmotnost stávku (aby se samovolně spouštěl dolů). Šířka (počet žebor) stávku záleží na požadované šířce konečného výrobku.

Potřeby a pomůcky

- jeden stávek na žáka
- vlna na tkaní (alespoň dvě barvy)
- člunek (nemusí být)

Příprava ke tkaní

Do otvorů v tkací destičce- stávku- navlékneme osnovní nitě. Navléknutím do otvorů kulatých i protáhlých se nám nitě automaticky samy rozčleňují na dvě soustavy, na nitě sudé a liché. Pořadí barev je na nás, ovlivní výsledný vzor tkanice. Navlékneme-li například do kulatých otvorů nitě modré a do podlouhlých bílé, získáme dostatečným utahováním útku (výsledný efekt připomíná právě osnovní rypsu) modro-bíle příčně pruhovaný pás.

Navlečenou osnovu jedním koncem přivážeme k nějakému pevnému bodu, druhý přichytíme nejlépe k pasu, ideálně přivázáním k opasku. Ke kraji přivážeme i připravenou útkovou nit, bude-li připevněná, bude se nám s ní lépe pracovat.

Tkaní

Samotné tkaní už je velmi jednoduché. Spočívá ve dvou základních pohybech „nahoru a dolů“. Po napnutí osnovy mezi dva pevné body stávek svojí vahou klesne a vytvoří tak první prošlup. Pohybováním stávkem dosáhneme křížení nití nutného pro vznik vazby jsou zde vidět oba dva krajní body posunu stávkem). Každý pohyb stávkem musí následovat protažení útku prostorem mezi dvěma osnovními soustavami, tedy prošlupem. Dbáme na dostatečné přiřázení útku k předchozím, již utkaným, řadám. S trochou šikovnosti nepotřebujeme žádné přiřázedlo, vystačíme si i prsty.

Útek můžeme utahovat do té míry, že je plně překryt osnovou (nepravý ryps). Poněkud pracnější je utahovat jej jemně a rovnoměrně, kdy výsledným efektem je plátnová vazba. Opatrné utahování nám zajistí rovněž stejnou šířku výrobku po celé délce.

Pokud budeme útek naopak tkát hustě a hodně jej přiřázet, zcela překryje osnovu, výsledná tkanice bude širší a bude mít kilimový charakter, vytvoří efekt takzvaného útkového rypsu.

Poznámky:

Boii o. s. a jeho aktivity

Občanské sdružení Boii o. s. působí od roku 2002 v Nasavrkách (okres Chrudim). Hlavním cílem naší činnosti je oživení a popularizace keltského dědictví v Pardubickém kraji. Věnujeme se pořádání kulturních i vzdělávacích aktivit a usilujeme o podporu cestovního ruchu v regionu. Kromě toho se zaměřujeme také na rozvoj neziskového sektoru, občanské společnosti a dobrovolnictví.

Tyto cíle spojuje hlavní projekt sdružení – **Keltský archeopark Nasavrky** – soubor aktivit, který seznamuje veřejnost s keltskou civilizací z mnoha různých úhlů pohledu. Archeopark dnes tvoří naučná Keltská stezka Železnými horami, expozice „Po stopách Keltů“ či Keltský archeoskanzen (ve výstavbě). V rámci archeoparku také pořádáme vzdělávací programy pro školy či rozmanité kulturní akce.

Keltská naučná stezka Železnými horami

Naučná stezka prochází krásnou krajinou Železných hor v okolí Nasavrky. Na trase se návštěvník ve 14 zastaveních seznámí s keltskou minulostí a osídlením Chrudimska a také s místními přírodními a kulturními zajímavostmi. Na stezku navazuje naučný okruh po oppidu Hradiště u Nasavrky (České Lhotice).

Expozice „Po stopách Keltů“

Expozice se nachází v 1. patře nasavrckého zámku a je unikátní svým charakterem – součástí expozice jsou interaktivní prvky, repliky keltských předmětů či projekce hraného dokumentárního filmu o životě našich předků. V expozici naleznete i unikátní ozvučený model oppida České Lhotice, který se řadí k největším svého druhu v Evropě. Během prohlídky se návštěvníci seznámí s každodenním životem Keltů, jejich náboženstvím a pohřebními zvyklostmi, řemesly a válečnictvím, s módou či s úrovní tehdejšího bydlení.

Programy pro školy

Vzdělávání dětí a mládeže je jedním z hlavních cílů naší činnosti. Programy pro školy pořádáme již od roku 2004. Součástí naší nabídky jsou jednak programy zaměřené na práci v expozici (např. „S Knířem po stopách Keltů“), jednak na aktivní zapojení žáků a studentů do keltských řemesel.

Dále pořádáme také vzdělávací akce pro učitele základních a středních škol, vydáváme vlastní vzdělávací i metodické materiály.

Kulturní akce, oslavy keltských svátků

Důležitou součástí činnosti sdružení je pořádání kulturních a vzdělávacích akcí. Do této kategorie patří především tradiční festival keltské kultury Lughnasad (červenec/srpen). Jedná se o oslavy léta a zrna, předchůdce dnešních dožíněk. Pro návštěvníky každoročně připravujeme pestrý celodenní program, kde nechybí ukázky keltských řemesel v podání českých i zahraničních skupin, ukázky a výuka irských tanců, tematické aktivity pro děti, stylové trhy či koncert keltské hudby.

Dalšími jsou pak například svátky Samhain nebo podzimní rovnodennost, seminářů keltských řemesel, living history experimenty (tavba bronzu, tavba železné rudy, pečení chleba...) či přednášky a besedy.

Keltský archeoskanzen (živá keltská vesnice)

Skanzen je v současné době ve výstavbě. V ploše archeoskanzenu, obehnaného mohutným opevněním s valem, kamennou zdí a klešfovitou bránou, bude postupně tradičními řemeslnými technologiemi vybudováno 6 dvorců (celkem přes 30 staveb), které jsou rekonstrukcemi dle archeologických nálezů. Skanzen bude svým charakterem jedinečný v celé Evropě.

Kontakt: Boii o. s.

Náměstí 1, 538 25 Nasavrky

e-mail: boii@boii.cz

Více informací o činnosti sdružení naleznete na internetových stránkách www.boii.cz.

Publikace „Jak pracovat s dětmi v hodině dějepisu“ byla vytvořena v rámci projektu Historie jinak, CZ.1.07/1.3.12/04.0028, podpořeného z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Vydalo: Boii o. s.

Autoři: Doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D., Mgr. Jitka Kohoutová, Mgr. Lukáš Blažek, Mgr. Roman Anýž, Mgr. Kristýna Urbanová, Lada Hrochová, Bc. Petra Saidlová

Obrazové materiály: Petr Novák, Ing. Jaromír Zajíček, Tomáš Kubelka, Jan Zeman, Monika Gregorová, Eliška Macková, Anastázie Sokolová, Radim Vaňous, Mgr. Lukáš Blažek, Bc. Anna Frantalová, Bc. Jana Grimmlová, Bc. Alexandra Hartová a občanské sdružení Boii o. s.

Grafické zpracování: Bc. Jana Grimmlová a další

Vydání první

Rok vydání: 2012

© Boii o. s., 2012

www.boii.cz

(c) Boii o. s., 2011 - 2012

 HISTORIE JINAK